

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Karina Peikštenytė

Edukologijos magistrantūros studijų studentė

**VYRESNIŲ PAAUGLIŲ POŽIŪRIS Į KULTŪRINĘ ĮVAIROVĘ KAIP Į
TOLERANCIJOS RAIŠKOS PRIELAIDĄ**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas

Doc. Dr. Rolandas Paulauskas

Šiauliai, 2013

Darbas originalus.....Karina Peikštenytė

Turinys

Terminų žodynėlis.....	5
Santrumpos.....	10
ĮVADAS.....	11
1. KULTŪRINĖS ĮVAIROVĖS SAMPRATA.....	15
1.1. Kultūrinė įvairovė šiuolaikinėje visuomenėje.....	17
2. DISKRIMINACIJOS SAMPRATA IR RŪŠYS.....	19
2.1. Netolerancija dėl religijos, tikėjimo ar įsitikinimų.....	22
2.2. Netolerancija dėl rasės ar etninės priklausomybės.....	24
2.3. Netolerancija dėl lytinės orientacijos.....	31
3. TOLERANCIJOS SAMPRATA IR RŪŠYS.....	37
3.1. Tolerancijos ugdymo gairės.....	39
4. VYRESNIŲ PAAUGLIŲ POŽIŪRIO Į KULTŪRINĘ ĮVAIROVĘ KAIP Į TOLERANCIJOS RAIŠKOS PRIELAIDĄ. EMPYRINIS TYRIMAS.....	43
4.1. Tyrimo organizavimas ir metodai.....	43
4.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	44
IŠVADOS.....	59
REKOMENDACIJOS.....	61
LITERATŪRA.....	62
PRIEDAI.....	69

Santrauka

Magistro baigiamasis darbo tema – „VYRESNIŲ PAAUGLIŲ POŽIŪRIS Į KULTŪRINĘ ĮVAIROVĘ KAIP Į TOLERANCIJOS RAIŠKOS PRIELAIDĄ“.

Tolerancija turi būti skiepijama nuo pat ankstyvo amžiaus. Vaikai turi būti supažindinami su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, mokomi būti pakantūs ir tolerantiški „kitam“ ir „kitokiam“, išmokti žvelgti į pasaulį smalsiai, be išankstinio nusistatymo ir ribotumo.

Tyrimo objektas - profesinės mokyklos vyresnių paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę tolerancijos raiškos kontekste.

Tyrimo tikslas - ištirti profesinės mokyklos vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę kaip į tolerancijos raiškos prielaidą.

Tyrimo metodika. Buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Tiriama buvo 11 – 12 klasių mokiniai iš X miesto technologijų ir verslo mokymo centro. Iš viso apklausta 100 vyresnių paauglių. Tyrime dalyvavo 40% vienuoliktokų, 60% dvyliktokų. Apklausoje dalyvavusių mokinių amžiaus vidurkis 18 metų. Naudotas tyrimo instrumentas – anoniminė anketinė apklausa. Klausimyną sudarė 50 teiginių, moksleiviai turėjo pasirinkti jiems tinkamą variantą.

Analizuojama darbo problema siejasi su socialinio konstruktyvizmo paradigma. Socialinė sąveika vaidina svarbų vaidmenį mokinių mokymuisi. Būtent per socialinę sąveiką mokiniai mokosi vieni iš kitų, taip kaip ir suaugusieji. Vygotskis padeda mums suprasti, kad vaikai, sąveikaudami su pasauliu, sugeba padaryti daugiau, nei galėtų atrodyti, ir kad iš veiklos ar patyrimo jie gali gauti žymiai daugiau, jei šalia yra suaugęs žmogus ar labiau patyręs draugas, galintis perduoti patyrimą.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados: apklaustųjų šeimose palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas, kitą religiją išpažįstančius žmones, rases, netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis, yra ugdoma tolerancija ir galima jos išmokti. Tiriamieji su draugais kalba apie kitų rasių žmones; draugai tolerantiški ir skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis; dalyvauja renginiuose ir įvairiose projektinėse veiklose tolerancijos dienai paminėti. Dažniausiai apie netolerantiškumą sužinoma iš TV, radijo, spaudos, interneto, draugų, asmeninės patirties. Tiriamųjų nuomone didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi šeima, mokykla, draugai, žiniasklaida, visuomenė.

Empirinėje dalyje nagrinėjama vyresnių paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę kaip į tolerancijos raiškos prielaidą, kultūrinės įvairovės samprata, diskriminacijos samprata ir rūšys, tolerancijos samprata ir rūšys. Esminiai žodžiai: kultūrinė įvairovė, tolerancija, diskriminacija, etninė priklausomybė, lytinė orientacija.

Summary

Master's thesis – “Senior Adolescent Perception of Cultural Diversity as the Basic of the Expression“.

Tolerance has to be grafted from an early age. Children should be made aware of the human rights and freedoms are taught to be tolerant and tolerant of "different" and "other," to learn how to look at the world with curiosity, an open mind, and the limitations.

The object of study - vocational school aged teenagers approach to cultural diversity in the context of tolerance expression.

The aim - to explore vocational school aged adolescent attitudes toward cultural diversity as an expression of tolerance assumption.

Methods. It was a qualitative study. Investigated were 11-12 students from the city X technology and business training center. In total, 100 older teenagers. The study included 40% of winning any litigation, 60% of twelfth. The surveyed students' average age of 18 years. Instrument used in the study - an anonymous questionnaire. The questionnaire consisted of 50 statements, students had to choose the right option.

The most important empirical findings: respondents answered favorably families of ethnic minorities, people of other religions, races, family comes to intolerance to another person and the reason is developed tolerance and to learn it. Subjects with friends talking about people of other races, tolerant friends and encourages communication with different people, participate in events and activities across the design - Tolerance Day. The most common of intolerance known from TV, radio, print, internet, friends, personal experience. Subjects view a large influence on children's development of tolerance to the family, school, friends, the media, and society.

The empirical part deals with older teenage attitude to cultural diversity as an expression of tolerance suggest the concept of cultural diversity, discrimination and the concept of species and species of the concept of tolerance.

Key words: cultural diversity, tolerance, discrimination, ethnicity and sexual orientation.

Biseksualus – (plg. biseksualumas; biseksu/alus) **1.** jaučiantis potraukį abiejų lyčių asmenims; **2.** turintis abiejų lyčių požymių (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 162).

Biseksualas (ė) - [*bi-* + lot. *sexus* – lytis; sk. biseksu/alas] **1.** asmuo, jaučiantis potraukį abiejų lyčių asmenims; **2.** asmuo, turintis abiejų lyčių požymių (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 162).

Biseksualumas - [*bi-* + lot. *sexus* – lytis; sk. biseksu/alumas] lytinio potraukio forma: vienodai traukia ir priešingos, ir savo lyties individai (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 162).

Biseksualizmas – [lot. *bisexualismus* < *bi* + *sexus* – lytis; sk. biseksu/alizmas] **1.** lytinis potraukis abiejų lyčių asmenims; **2.** reiškinys, kai asmuo turi abiejų lyčių požymių (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 162).

Diskriminacija – tai neteisingas elgesys, kuomet yra apribojamos ar atimamos žmogaus teisės (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 3).

Gėjus – vyras, kuris jaučia seksualinį potraukį kitam vyrui (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 4).

Homofobija – tai neracionali homoseksualumo baimė (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2007, p. 18).

Homoseksualistas - [*homo-* + lot. *sexualis* – lytinis; sk. homoseksu/alizmas] vyras, užsiiminėjantis homoseksualizmu (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 441).

Homoseksualizmas - [*homo-* + lot. *sexualis* – lytinis; sk. homoseksu/alizmas] lytinis potraukis prie savo lyties atstovų; h. yra tam tikra lytinė nuostata, priklausoma nuo homoerotinės motyvacijos, vadinamojo jasumų kryptingumo; h. plinta dėl aplinkos sąlygų: tvirkinimo, mados, dėl vyrų ilgai izoliuotų sambūrių (internatuose, darbo stovyklose, laivuose), vyro ir moters visuomeninio vaidmens kitimo, auklėjimo ir t.t.; h. psichikos liga nelaikomas; reiškiasi svajonėmis ir jausmais, bučiavimusi ir savitarpio masturbacija, genitaliniais, oraliniais ir analiniais santykiais (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 441).

Heteroseksualumas – [*hetero-* + lot. *sexualis* – lytinis] lytinis potraukis priešingos lyties atstovui (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 421).

Heteroseksualizmas – [*hetero-* + lot. *sexualis* – lytinis; sk. heteroseksu/alizmas] **1.** normalus lytinis potraukis priešingos lyties individui; **2.** Požymių, būdingų kt. lyčiai, atsiradimas (Bendorienė, Bogušienė, Dagytė ir kt., 2005).

Kultūra - nebiologinių žmogaus gyvybinės veiklos formų užtikrinimo sistema. Apima visas žmogaus gyvenimo puses – biologinę (maistas, miegas, poilsis, būtinieji veiksmai), gamybinę (materialių gyvybiškai svarbių reikmenų kūrimas – įrankių, maisto, aprangos, būsto), dvasinę (kalba ir kalbinė veikla, pasaulėžiūra, estetinė veikla ir kt.), socialinę (komunikacija, socialiniai santykiai) (Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 29).

Kultūrinė įvairovė - žmonių bendrijų socialinių ir kultūrinių gyvybinės veiklos formų raiškos įvairovė laike ir erdvėje. Įvairovė pasireiškia unikalume ir identiškumų pliuralizme – etninių,

kultūrinių, religinių ir t.t. – tų kultūrų, kurios formuoja žmonijos visumą (Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 29).

Lesbianizmas [pagal pavadinimą Senovės Graikijos Lesbo (gr. Lesbos; dabar Lesvos) salos, po Kretos ir Eubojos (gr. Eubolia) salų didžiausios salos Egėjo jūroje), kur VIII – VI a. pr. .e. įžymi graikų poetė Safo (*Sappho*) telkdavo aplink save jaunas merginas, jas auklėdavo, apdovanodama egzaltuota bičiulyste, kuri davė pagrindą jos geidulingai poezijai; antikiniai rašytojai, gerai pažinę jos literatūrinį palikimą, spėjo, kad poetei Safo nebuvo svetima lesbinė meilė; sk. lezbijanizmas] – moterų lytinis potraukis prie savo lyties (moterų); moterų homoseksualizmas – lytinis nukrypimas (Vaitkevičiūtė, 2001, p. 568).

Lytinė orientacija – individo orientacija lytiškai bendrauti su tam tikros lyties asmenimis. Ji gali nurodyti norą, poreikį bendrauti su priešingos (heteroseksualūs asmenys), tos pačios (gėjai ir lesbietės) arba abiejų (biseksualūs asmenys) lyčių asmenimis (Augustinaitis, Andriušaitienė, Dobrovolskas, 2009, p. 10).

Lygios galimybės – tai tarptautiniuose bei Lietuvos įstatymuose nustatytos elgesio taisyklės, kurios liepia vienodai elgtis su visais žmonėmis. Negalima išskirti žmonių dėl amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, rasės ar tautybės, religijos ar lyties. Trumpai tariant, tai lygus elgesys su visais žmonėmis (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 4).

Lygių galimybių pažeidimas – tai žmogaus diskriminavimas dėl amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, rasės ar tautybės, religijos ar lyties (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 4).

Mažuma - kiekybinės mažumos grupė, likusio valstybės gyventojų skaičiaus atžvilgiu neužimanti dominuojančios pozicijos; jos nariai pasižymi etniniais, religiniais ar kalbiniais skirtumais, kurie išskiria juos iš pagrindinės gyventojų dalies. Dažniausiai šios grupės narius vienija solidarumo jausmas ir noras išsaugoti savo kultūrą, tradicijas, religiją ar kalbą. Tokia grupė kartais gali užimti mažumos pozicijas faktiškai būdama dauguma. Mažumos statusas nustatomas atsižvelgiant ne į grupės narių skaičių, išskirtinių savybių, tokių kaip diskriminacija, kiekį. Pagrindiniai išskirtiniai mažumos bruožai: mažumos nariai yra nenaudingoje pozicijoje kitos grupės atžvilgiu; mažuma identifikuojama pagal išskirtinius (akivaizdžius) grupės bruožus; mažuma – tai grupė, kuri pripažįsta save būtent tokia, būdama tvirta dėl savo savitumo; dažniausiai žmonės ne geranoriškai tampa tokios grupės nariais – jais gimsta; laisva valia ar dėl būtinybės mažumos nariai tuokiasi su savo grupės nariais (Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 29).

Multikultūrinis ugdymas - ugdymas/auklėjimas orientuotas į asmenybės etnokultūrinio identiteto vystymą gimtosios kalbos ir kultūros propagavimo keliu, tuo pat metu įsisavinant visų valstybėje gyvenančių tautų kultūrinės dvasinės vertybes, įtraukiant pasaulinės kultūros pasiekimus. Ugdymas, pagrįstas multikultūriškumo principu, skatina kultūrinių vertybių

įvairovės ir kultūrinės praktikos išsaugojimą bei vystymąsi; padeda suformuoti asmenybės kultūrinį identitetą; skatina kultūrinės įvairovės priimamumą ir pagarbą, tarptautinį bendradarbiavimą ir bendruomenių integraciją (Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 30).

Multikultūriškumas - politika, orientuota į kultūrinių skirtumų išsaugojimą tiek atskirose valstybėse, tiek visame pasaulyje, bei tokią politiką grindžianti teorija ir ideologija. Svarbus elementas, skiriantis nuo politinio liberalizmo, yra multikultūriškumo pripažįstamos kolektyvinių subjektų – etninių bei kultūrinių grupių teisės. Tokios teisės pasireiškia etninėms ir kultūrinėms bendruomenėms suteiktomis galimybėmis patiems valdyti savo narių švietimo procesą, reikšti politinę nuomonę ir kt. Multikultūriškumas yra priešingas "susilydymo" (anglų k. "melting pot") koncepcijai, kuri propaguoja visų kultūrų susiliejimą į vieną. Multikultūriškumas – vienas tolerancijos aspektų, kurio pagrindinis reikalavimas – lygiagretus kultūrų egzistavimas, siekiant jų abipusės skvarbos, turtėjimo ir pažangos bendroje žmonijos kultūroje. Multikultūriškumo idėja dažniausiai keliama išsivysčiusiose Europos bendruomenėse, kur nuo seno egzistuoja aukštas kultūrinio išsivystymo lygis. Šiuolaikinėje Europoje multikultūriškumas visų pirma suponuoja imigrantų ir "trečiojo pasaulio" valstybių (taip pat ir buvusių Europos šalių kolonijų) kultūrinių elementų įtraukimą į bendrą kultūrinį lauką (Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 30).

Netiesioginė diskriminacija - veikimas ar neveikimas, teisės norma ar vertinimo kriterijai, akivaizdžiai neutrali sąlyga ar praktika, kurie formaliai yra vienodi, bet juos įgyvendinant ar pritaikant atsiranda ar gali atsirasti faktinis naudojimosi teisėmis apribojimas arba privilegijų, pirmenybės ar pranašumo teikimas lyties, rasės, tautybės kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, nebent ši veikimą ar neveikimą, teisės normą ar vertinimo kriterijų, sąlygą ar praktiką pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis (Augustinaitis, Andriušaitienė, Dobrovolskas, 2009, p. 8).

Paauglys – augantis žmogus stovintis ant suaugusiųjų amžiaus slenksčio (Psichologijos žodynas, 1993).

Paauglystė – yra ypatingas amžiaus tarpsnis, kuriam, vyksta sparti fizinė, emocinė, kognityvinė, socialinė raida (Psichologijos žodynas, 1993).

Požiūris - 1) sąlygiškai pastovi nuomonių, interesų, pažiūrų išraiška, atspindinti individualią asmenybės patirtį; skiriami socialiniai, filosofiniai, moksliniai, buitiniai ir kt. požiūriai. Sistemą pažiūrų vienu kuriuo nors klausimu galima vadinti samprata (konceptija); ji būna asmeninė arba mokslinė, arba filosofinė; jeigu mokslinė ar filosofinė samprata (konceptija) visapusiškai ir tvirtai pagrindžiama, ji tampa teorija; **2)** pažintinis - emocinis asmenybės santykis su tikrovės objektais ir pačiu savimi. Kalbama apie teigiamą požiūrį į darbą, mokymąsi, bendraklasių, apie

kritišką požiūrį į save ir pan. Šį santykį, požiūrį sąlygoja individuali pažintinė – emocinė patirtis, įvairios dispozicijos (Jovaiša, 1993, p. 179, 180).

Religija - [lot. *religio* - pamaldumas, nuolankumas, šventumas] tikėjimai, aiškinantys pasaulį, žmoniją ir žmogų santykyje su transcendencija (t. y. su anapusine tikrove, dievybe (-ėmis), tuos tikėjimus atitinkantys ir realizuojantys apeiginiai veiksniai (t. y. *kultas*) ir tikinčiųjų visuomeninė organizacija (t. y. *Bažnyčia*). Religija yra visuomenės kultūros reiškiny, priklausomas nuo tos visuomenės (socialinės grupės) ek. ir polit. išsivystymo lygio. Todėl tiek daug yra religijų, jos tokios įvairios ir, kaip ir visi kiti visuomenės kultūros reiškiniai, turi savo istoriją (Petraitis Ir kt., 1991, p. 319, 320).

Tauta – žmonių bendruomenė, kurią jungia bendra kilmė, kalba, gyvenimo būdas, bendras istorinis likimas (Ankudavičienė, Diržytė, Gudonavičienė, p. 318, 2002).

Tautinė mažuma – valst. piliečių dalis, puoselėjanti gimtąją kalbą, sauganti savo papročius ir tradicijas, religiją, kultūrą, išsiskirianti tarpusavio solidarumu (Ankudavičienė, Diržytė, Gudonavičienė, p. 318, 2002).

Teisė – valst. vyriausybės nustatytų ir jos saugomų visiems privalomų elgesio taisyklių ir normų visuma (Ankudavičienė, Diržytė, Gudonavičienė, 2002).

Tiesioginė diskriminacija - elgesys su asmeniu, kai dėl lyties, amžiaus, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu jam taikomos mažiau palankios sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui, išskyrus įstatymų nustatytus apribojimus dėl amžiaus, mokėti valstybinę kalbą, dalyvavimo politinėje veikloje, dėl pilietybės, bei specialias priemones sveikatos apsaugos, darbo saugos, užimtumo, darbo rinkos srityje, siekiant neįgaliesiems sukurti ir taikyti integraciją į darbo aplinką garantuojančias ir skatinančias sąlygas ir galimybes, taip pat specialias laikinas priemones, taikomas siekiant užtikrinti lygybę ir užkirsti kelią lygių galimybių pažeidimui lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu; ir tokius atvejus, kai dėl konkrečių profesinės veiklos rūšių pobūdžio arba dėl jų vykdymo sąlygų tam tikra žmogaus savybė yra įprasta ir lemiantis profesinis reikalavimas (Augustinaitis, Andriušaitienė, Dobrovolskas, 2009, p. 10).

Tolerancija - [lot. *tolerantia* - kantrybė] **1.** priešingos negu mūsų nuomonės, požiūrių, tikėjimo, įsitikinimų gerbimas, pakanta; **2.** matuojamo parametro didžiausios ir mažiausios leistinos reikšmės skirtumas; **3.** med. organizmo atsparumas didelei nuodų ar vaistų dozei; **4. biol., med.** visiškas organizmo nesugebėjimas gaminti antikūnus (Vaitkevičiūtė, 2001, p. 982).

Toleruoti [lot. *tolero* – ištveriu, pakenčiu ką nors] – **1.** pakęsti kito nuomonę, įsitikinimus, pažiūras, elgesį, tikėjimą; **2. med.** pakelti, išverti, pvz., t. gydymą spinduliais (Vaitkevičiūtė, 2001, p. 982).

Tolerantiškumas [angl. *tolerance*] **1. psichol.** nereagavimas arba susilpnėjęs reagavimas į kokį nors nepalankų veiksnį dėl sumažėjusio jautrumo to veiksnio požymiui; **2. komp.:** **a)** pakantumas prieštarai; **b)** geba išverti nepalankios aplinkos sąlygas (Vaitkevičiūtė, 2001, p. 982).

Transseksualistas (ė) (plg. transseksualizmas; sk. tran/seksu/alistas) – asmuo, jaučiantis priešybę tarp savo psichinės ir biologinės lyties (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 1111).

Transseksualizmas - [*trans-* + pranc. *sexualisme*; sk. tran/ seksu/alizmas] - priešybė tarp psichinės ir biologinės lyties, pasireiškianti, tarp kitko, seksualinių polinkių neaiškumu (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 1111).

Sekta – religinė bendrija, pasižyminti radikalaus išskirtinumo savimone, susitelkusi apie lyderį, visuomenės atžvilgiu nusiteikusi destruktiviai ar besilaikanti izoliavimosi nuo pasaulio politikos (Beresnevičius, 2003, p.110).

SANTRUMPOS

Jungtinės Tautos – JT

Jungtinių Tautų Organizacija – JTO

Europos Sąjunga – ES

Europos Komisija - EK

Lietuvos Respublika – LR

Lietuvos Respublikos Seimas - LRS

Lesbietės, gėjai, biseksualai, transseksualai – LGBT

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas

Tolerancijos stoka visada egzistavo žmonijos istorijoje. Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO) 1995 m. **lapkričio 16-ąją** paskelbė Tarptautine tolerancijos diena, kuri kasmet minima daugelyje demokratinių šalių. 1995-ieji buvo paskelbti

Tolerancijos metais; tais metais valstybės narės priėmė Tolerancijos principų deklaraciją. **Tolerancija** – tai ne privilegija, nei abejingumas. Tai pasaulio kultūrų, išraiškos formų ir buvimo žmogumi būdų įvairovės supratimas, vertinimas ir gerbimas. Tolerancija pripažįsta universalias žmogiškąsias vertybes ir pamatines kitų laisves. Žmonės iš prigimties yra skirtingi ir tik tolerancija gali užtikrinti mišrių bendruomenių kiekviename pasaulio kampelyje išlikimą... Tolerancija turi būti skiepijama nuo pat ankstyvo amžiaus. Vaikai turi būti supažindinami su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, mokomi būti pakantūs ir tolerantiški “kitam” ir “kitokiam”, išmokti žvelgti į pasaulį smalsiai, be išankstinio nusistatymo ir ribotumo (Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti).

Lietuvoje buvo parengti leidiniai, atlikti tyrimai, išleistos knygos, surengtos konferencijos, pilietinė akcija, įgyvendinti projektai diskriminacijos, tolerancijos temomis: „Diskriminuoti negalima integruoti“ (2007); „Trumpai apie lygias galimybes“ (2007) leidinį parengė K. Gečaitė ir L. Mališauskaitė; „Kova su diskriminacija Europos Sąjungoje“ (2007), leidinys parengtas EK; „Lygybės statistikos pagrindai. Nacionalinis lygybės statistikos rengimo veiksmų planas“ (2009); Nacionalinio žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų LR plano įgyvendinimo komisija prie LR Seimo Žmogaus teisių komiteto atliko tyrimą „Lietuvos tolerancijos profiliai: sociologinis tyrimas“; LR Švietimo ir mokslo ministerijos finansuojamas projektas „Pilietinių, demokratinių ir tautinių vertybių ugdymas taikant inovatyvius metodus“ (2009); J. Reingardė, N. Vasiliauskaitė ir R. Erentaitė (2010) atliko tyrimą „Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose“; Čebatariūnaitė D. (2008) išleido vaikams knygą „Lietuvos žmonės“; Kuzborska E. (2011) išleido knygą „Teisinė tautinių mažumų padėtis Lietuvoje“; Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba Vilniuje (2007 03 01) surengė konferenciją „Lygios galimybės visiems: politika, iššūkiai, dialogas“; Tolerantiško jaunimo asociacija įgyvendino šiuos projektus: „Sėkmingos tautinių mažumų integracijos plėtotė diegiant inovatyvius aktyvios socializacijos metodus“ (2007); „Savas tarp svetimų“ (2008); "Kovok už save - už LGBT teises" (2009); „Mokytojų, moksleivių, tėvų ir NVO atstovų tarpkultūrinių gebėjimų plėtra“ (2010 – 2012); „Socialinio dialogo plėtra tobulinant PGU integracijos sistemą“ (2011 – 2012); „Sveiki atvykę“ (2009), pradėjo teikti psichologinę pagalbą LGBT. Lietuvos mokyklose (346) 2009 m. 11 16 d. vyko Tarptautinei tolerancijos dienai skirta pilietinė akcija „Tolerancija Pasauliui“.

Tyrimo problema

Žmonių skirtumai (rasė, tikėjimas, tautybė, homoseksualumas, heteroseksualumas) egzistavo ir egzistuos, tačiau juos reikia toleruoti protingai, jog garantuotume pagarbą gyvybei, žmogaus vertei. Supratimas, kad kitas žmogus skiriasi nuo mūsų, pripažinimas, kad jis turi teisę būti kitoks nei mes nėra priežastis netolerancijai, nepagarbai, persekiojimui, užgauliojimams.

Toleravimas reiškia suvokimą ir pripažinimą, kad kitos lyties, tautybės, tikėjimo, seksualinės orientacijos, pažiūrų žmogus nėra blogesnis, menkesnis. Tolerantiškas žmogus yra tas, kuris neprieštarauja, jog egzistuoja dalykai, kuriam jis nepritaria, tačiau neprieštarauja ir pripažįsta, kad kiti žmonės ir turi teisę tai daryti. Literatūriniuose šaltiniuose tolerancijos sąvoka buvo nagrinėta, tačiau profesinės mokyklos vyresnių paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę netyrinėtas.

Tyrimo objektas: profesinės mokyklos vyresnių paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę kaip į tolerancijos raiškos prielaidą.

Tyrimo hipotezė:

Tikėtina, kad vyresnieji paaugliai tolerantiškiau vertins kitataučius, kitos rasės asmenis, negu seksualines mažumas.

Tikslas – ištirti profesinės mokyklos vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę ir tolerancijos lygį įvairiems jos aspektams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išstudijuoti ir apibendrinti mokslinę, pedagoginę, psichologinę literatūrą, JTO bei LR dokumentus pasirinkta tema;
2. Ištirti vyresnių paauglių kultūrinės įvairovės sampratos aspektus rasės, etninės priklausomybės, tautybės, religijos, tikėjimo ar įsitikinimu, lytinės orientacijos kontekste;
3. Apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimo rezultatus, suformuluoti išvadas bei pateikti rekomendacijas pedagogams, dirbantiems su profesinėje mokykloje mokančiais paaugliais.

Tyrimo metodologija. Analizuojama darbo problema siejasi su socialinio konstruktyvizmo paradigma. Vygotsky teigė, jog pažinimo šaknys yra sociokultūrinės. Taigi mokymasis neatsiejamas nuo konteksto. Vaikas pradeda mokytis žiūrėdamas į aplinkinius žmones, į socialinį pasaulį. Dviejų skirtingų žmonių vieno ir to paties įvykio suvokimas, tuo pačiu ir išmokimas, gali būti skirtingas. Jis formuojamas veikiant socialinei, kultūrinei, fizinei aplinkai bei individo jau išmoktai simbolių sistemai. Individualus supratimas susiformuoja diskutuojant su kitais žmonėmis. Daug dėmesio skiriama kalbai (Jucevičienė, 2010, p. 5). Vygostkio nuomone kalba ir mąstymas yra neišvengiamai susiję. Visapusiškas kognityvinis vystymasis vyksta socialinėje aplinkoje. Žmogus yra socialinė būtybė. Kokioje aplinkoje gyvename to ir galime išmokti. Norint suprasti paauglių vykstantį pažintinių gebėjimų vystymąsi, turi būti atsižvelgiama į socialinį kontekstą, kuriame jis vyksta. Vygotsky pabrėžia, kad kognityvinis vystymasis yra socialinė veikla. Paaugliai plėtoja savo mintis ir požiūrį per socialines sąveikas, bendraudami su bendraamžiais ir kitais visuomenės nariais. Jie taip pat gali mokytis stebint kitus asmenis socialinėje aplinkoje (Whitcomb, p. 4).

Tyrimo metodai

1. Teoriniai: mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros šaltinių, taip pat LR dokumentų apibendrinimas;
2. Empiriniai: anketinė apklausa;
3. Statistiniai: duomenys apdoroti ir diagramos sudarytos naudojantis SPSS 17.0 statistinių duomenų apdorojimo paketu.

Tyrimo imtis ir organizavimas: siekiant išsiaiškinti anketos trūkumus buvo atliktas bandomasis pilotažinis tyrimas. Elektroniniu būdu apklausti 5 respondentai, kurių amžiaus vidurkis 17,2 metų. Pilotažinis tyrimas buvo atliktas norint išsiaiškinti ar visi anketos klausimai yra suprantami ir aiškūs. Iš pilotažinio tyrimo išaiškėjo, kad visi klausimai yra suprantami ir nebereikia jų taisyti, todėl buvo pradėtas vykdyti tyrimas. Siekiant įvertinti klausimyno vidinį (skalių) patikimumą buvo apskaičiuota Cronbacho α . Cronbacho α internalas yra nuo 0,688 iki 0,837, kas rodo pakankamai gerą patikimumą ir skalių bendrą rodiklį leidžia naudoti tolesnei tyrimo duomenų analizei. Tiriama buvo 11 – 12 klasių mokiniai. Tyrimui paimta patogioji klasių mokinių imtis iš X miesto technologijų ir verslo mokymo centro. Imtis sudaryta iš lengviausiai tyrėjui prieinamų vietų. Iš viso apklausta 100 vyresnių paauglių. Tyrime dalyvavo 40% vienuoliktokų, 60% dvyliktokų. Apklausoje dalyvavusių mokinių amžiaus vidurkis 18 metų. Respondentų grupė pasirinkta todėl, kad vyresnių paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę yra mažai tyrinėtas. Naudotas tyrimo instrumentas – anoniminė anketinė apklausa; anoniminis klausimas buvo parengtas siekiant išsiaiškinti vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę. Tolerancijos stoka gali būti susijusi su mokinių patirtimi, kuri įgyjama bendraujant su kitokios rasės, tautybės, lyties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų turinčiais žmonėmis. Klausimyną sudarė 50 teiginių, moksleiviai turėjo pasirinkti jiems tinkamą variantą. Prieš išdalijant anketos lapus moksleiviams buvo paaiškinta apie žmonių rases, tautybes, religijas, seksualines orientacijas. Tyrimo dalyviams buvo paaiškintas tyrimo tikslas ir garantuotas duomenų anonimiškumas. Gauti rezultatai išreikšti matematine procentine išraiška. Vykdam tyrimą laikytasi etiniu ir teisiniu tyrimo principų.

Tyrimo etapai

Pirmame etape - pasirinktos temos literatūros šaltinių paieška (2011 metų spalio – 2011 metų gruodžio mėnesiais).

Antrame etape - teorinės dalies rašymas, analizuojama mokslinė, pedagoginė, psichologinė literatūra, taip pat LR įstatymai, literatūrinės dalies koregavimas, naujų šaltinių paieška ir medžiagos papildymas (2012 metų sausio – 2012 metų gegužės mėnesiais).

Trečiame etape rengtas tyrimo instrumentas anketa (anketą sudaro uždaro tipo 50 teiginių) (2012 rugsėjo – 2012 spalio mėnesiais).

Ketvirtame etape vykdytas pilotražinis tyrimas ir anketinė X miesto profesinės mokyklos vyresnių paauglių apklausa (2013 metų sausio – 2013 metų vasario mėnesiais).

Penktame etape buvo atlikta tyrimo duomenų statistinė analizė, duomenų interpretacija, tikrinta hipotezė, rengtos išvados ir rekomendacijos (2013 metų kovo – 2013 balandžio mėnesiais).

Darbo naujumas/reikšmingumas: Mokslinėje literatūroje yra mažai informacijos apie profesinės mokyklos vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę ir į toleranciją (seksualinėms mažumoms, rasėms, etninei priklausomybei, tautybei, religijai, tikėjimui ar įsitikinimams). Mokslinė literatūra padėjo išsiaiškinti tolerancijos sąvoka, rūšis, jos reikšmę, tolerancijos ugdymą švietimo įstaigose, šeimoje, jaunimo organizacijose; kultūrinės įvairovės sampratą; netolerancijos sąvoką ir rūšis. Darbas galėtų paskatinti vyresnius paauglius pakeisti į kultūrinę įvairovę. Tyrimas reikšmingas teoriniu ir praktiniu aspektu: asmenims besidomintiems moksleivių požiūriu į toleranciją ir kultūrinę įvairovę. Remiantis gautais tyrimo rezultatais, pateiktos išvados ir rekomendacijos pedagogams apie vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę kaip į tolerancijos raiškos prielaidą.

Darbo aprobacija. Temos „Vyresnių paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę kaip į tolerancijos raiškos prielaidą“ darbo rezultatai buvo paskelbti Studentų mokslinių darbų konferencijoje, sekcijoje „Žmogus globalizacijos situacijose“, įvykusioje Šiauliuose, 2013 m. gegužės 9 d. Pranešimus taip pat skaitė: Vaida Pudinskaitė „Mokytojo patirtis ir gebėjimai dirbti multikultūrinėje klasėje“; Greta Marijauskaitė „Vyresniųjų paauglių požiūris į socialinės reklamos kaip į sociokultūrinio reiškinio poveikį asmenybės elgesiui“; Ričardas Pranckevičius „Krepšinio klubo „Šiauliai“ varžybinės veiklos atspindžiai regioniniame dienraštyje „Šiaulių naujienos“ sporto vertybių kontekstas“; Ernesta Vanagaitė „Psichosocialinės migracijos pasekmės vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje“.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai.

1. KULTŪRINĖS ĮVAIROVĖS SAMPRATA

Terminas *kultūrinė įvairovė* reiškia supratimą ir pasidalijimą savo vertybėmis įvairių kultūrų visuomenėse. Tačiau dažnai pasitaiko interesų konfliktų ir galios bei statuso skirtumų tarp skirtingų žmonių grupių, o taip pat skirtingos kultūros gali nesusikalbėti politiniu, socialiniu ar ekonominiu lygmeniu. Šie trūkumai gali sukelti kultūrinės įvairovės nuvertinimą, ypač tokioje visuomenėje, kurioje dominuojanti kultūra nepakitusi ir nepaliekanti vietos kitoms kultūroms

lygiaverčiai dalyvauti formuojant nacionalinę tapatybę bei pilietiškumą (Cultural and linguistic diversity).

„Kultūrų įvairovė yra daugiau simbolinė šiuolaikinėje visuomenėje, tai paprastai reiškia rasių ar etninę įvairovę. Dauguma žmonių daro prielaidą, kad skirtingos rasės ir etninės grupės yra iš skirtingų kultūrų. Tačiau kultūrinė įvairovė yra daug platesnė, ji neapima tik rasės ar etninės kilmės (pvz., kultūriniai skirtumai tarp elito ir vargšų yra didesni nei tarp skirtingų rasių grupių tos pačios visuomenės). Kultūrinė įvairovė apima kalbą, neverbalinius signalus, tarmes, vertybes, elgesį, įsitikinimus ir pan.“ (Allan, 2011, p. 108).

„Kultūriniai skirtumai egzistuoja tautose, ypač tokiose, kur gyvena daug skirtingų kultūrų žmonių. Net labai homogeniška šalis, kur žmonės pripažįsta bendrą žmogaus etniškumą, kalba ta pačia kalba ir didžioji dalis vieno tikėjimo, yra subkultūros formos sąlygų, tokių kaip profesijos, turto ar geografijos. Daugelyje šalių atskiros etninės, kalbinės ir religinės bendruomenės bendrauja, tačiau siekia išlaikyti savo grupės identitetą“ (Ratnapala, 2005, p. 249, 256).

„Didėjanti globalizacija labiau nei kada nors anksčiau reikalauja didesnės sąveikos tarp žmonių iš įvairių kultūrinių aplinkų. Kultūrinė įvairovė yra subjektyvus reiškinys, sukurtas pačių grupės narių, kurie dėl įvairių socialinių ypatybių skirsto kitus į panašius arba nepanašius į juos. Mūsų tapatybė, lytis, tautybė, rasė, seksualinė orientacija, amžius ir kt. lemia požiūrį apie mus. Pirma nuomonė formuoja pagrindinį įvaizdį, taip pat pagrindinį visuomenės požiūrį. Antra nuomonė daro įtaką asmens tapatybei. Ji apima išsilavinimą, geografinę padėtį, religiją, gimtąją kalbą, šeimos statusą, darbą ir kt. Pastaroji nuomonė turi įtakos savigarbai“ (Mazur, 2010, p. 5, 6).

UNESCO Visuotinėje kultūrų įvairovės deklaracijoje (2001, p. 1, 5) pabrėžiama, kad „laikas ir erdvė suteikia kultūrai įvairias formas. Šią įvairovę atspindi žmonių grupių, iš kurių susideda visa žmonija, unikalumas ir gausa. Kultūrų įvairovė kaip mainų, atsinaujinimo ir kūrybiškumo šaltinis būtina žmonijai taip, kaip bioįvairovė būtina gamtai. Tai bendras žmonijos paveldas, kurį reikia pripažinti ir išsaugoti dabarties ir ateities kartoms.“ Deklaracijos tikslas – saugoti kultūrų įvairovę kaip gyvą ir atsinaujinantį turta, paveldą, kuris turėtų būti suvokiamas ne kaip statiškas reiškinys, bet kaip dinamiškas procesas, užtikrinantis žmonijos išlikimą.

„Europos visuomenė yra etniškai, kultūriškai ir religiškai labai įvairi. Ši įvairovė yra istorinių įvykių rezultatas - kaip tautos ir valstybės susiformavo per pastaruosius kelerius šimtmečius. Tačiau ne ką mažesnę įtaką turi ir migracija iš kitų šalių ir žemynų... Keletas pagrindinių sąvokų, nusakančių visuomenės įvairovę: *etninė įvairovė* - skirtumai tarp individų ar jų grupių; *rasinė įvairovė* - skirtingos fizinės savybės tarp individų ar jų grupių; *kultūrų įvairovė* - asmenys arba asmenų grupės, kurių skirtingos kultūrinės tradicijos, kalba; *religinė įvairovė* -

religiniai tikėjimai, praktikuojami bendruomenėse. Religinė įvairovė paprastai yra ne taip aiškiai atskirta nuo kitų rūšių įvairovės. Skirtingos etninės kilmės žmonės gali dalintis pačia religija. Kasdienėje kalboje etninė įvairovė ir kultūrų įvairovė dažnai suprantama kaip sinonimai, nuoroda į skirtingas kalbas, papročius ir tradicijas. Tautybė ir etninis identitetas susiję su bendromis kultūrinėmis funkcijomis: kalba, papročiais ir vertybėmis. Pagal Smith (Triandafyllidou, 2012, p. 23, 24) etninės grupės skiriasi savo tautomis“.

Terminas etniškumas reikalingas tam, kad būtų atskirta asmens pilietybė ir jo priklausymas tam tikrai etninei grupei. Pavyzdžiui britų pakistaniečiai yra Pakistano tautybės, bet yra britų pilietybės ir pan. Rasės koncepcija ir jos apibrėžimai yra labai ginčytini. Nepaisant to, įvairūs apibrėžimai turi vieną bendrą bruožą: jie pripažįsta, kad rasė yra susijusi su natūraliu skirtumu. Rasizmas – tai įsitikinimas, jog asmens tapatybę lemia genetinė kilmė, t. y. tikėjimas, kad ši kilmė lemia ne tik žmogaus fizinius bruožus, bet taip pat jų psichologiją, protinius sugebėjimus ir kitus pajėgumus. Fizinė išvaizda, odos spalva tapo svarbiomis savybėmis, kurios turėjo įtakos visais amžiais ir vertino bei skirstė žmones į tam tikras kategorijas. Šie fiziniai skirtumai XVIII ir XIX a. liaudies buvo suklasifikuoti ir apibrėžti kaip „rasės“ (Triandafyllidou, 2012). „Yra du pagrindiniai rasizmo tipai: 1) Biologinis rasizmas - sukurti tiesioginį ryšį tarp etninės/rasinės kilmės, fizinės išvaizdos ir individo gebėjimų. Tokį rasizmą pasmerkė ir draudžia Europos Sąjunga. Nepaisant to, imigrantai ir etninės mažumos dažnai tampa netolerancijos aukomis. 2) Kultūrinis rasizmas teigia, kad imigrantai arba tautinių mažumų gyventojai negali integruotis į visuomenę dėl savo kultūros. Kultūrinis rasizmas teigia, kad yra nesuprantami skirtumai tarp tam tikrų kultūrų, kurios užkerta kelią konkrečiai migrantų integracijai arba tautinių mažumų gyventojų visuomenėje. Tolerancija reiškia susilaikymą nuo prieštaravimo kažkam, su kurių nuomone, įsitikinimais ir pan. nesutinki. Nors pagrindinis tolerancijos apibrėžimas yra gana paprastas, tačiau tai sudėtingas reiškinys, apimantis keletą esminių elementų. Netolerancija prasideda tuomet, kai kas nors paprieštarauja įsitikinimams ar elgesiui. Tokiu atveju asmuo arba asmenų grupė turi būti įsitikinęs, kad jų prieštaravimas yra teisėtas“ (Triandafyllidou, 2012, p. 28).

Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1969) priimta **1965 m., o įsigaliojo 1969 m.** Konvencijos 1 str. pabrėžiama, jog „sąvoka „rasinė diskriminacija“ reiškia kokių nors skirtumų, išimčių, apribojimų darymą ar pranašumo teikimą, pagrįstą rasės, odos spalvos, giminės, tautybės ar etninės kilmės požymiais, siekiant panaikinti arba apriboti pripažintas žmogaus teises ir pagrindines laisves ir neleisti vienodai naudotis jomis arba jas realizuoti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje ar kurioje kitoje visuomenės gyvenimo srityje“.

Sąvokos „tolerancija“ ir „pakantumas“ dažniausiai vartojamos kaip sinonimai. Istoriskai susiklostė, kad tolerancijos Europoje idėja pradėta kurti XVI ir XVII amžiuje kaip atsakas į protestantų reformaciją ir religijos karus. Tolerancija anksčiau buvo suprantama kaip nuoroda į religinę įvairovę (dominuojančios religijos toleravo religinių mažumų grupes), o šiandien ši sąvoka taikoma visoms skirtumo formoms: rasės, tautybės, religijos, seksualumo ir lyties“ (Triandafyllidou, 2012).

Apibendrinant galima teigti, kad kultūrinė įvairovė reiškia supratimą ir pasidalijimą savo vertybėmis įvairių kultūrų visuomenėse. Kultūriniai skirtumai egzistuoja tose tautose, kuriose gyvena daug skirtingų kultūrų žmonių. Kultūrinė įvairovė neapima tik rasės ar etninės kilmės, ji apima ir kalbą, neverbalinius signalus, tarmes, vertybes, elgesį, įsitikinimus ir pan.

1.1. KULTŪRINĖ ĮVAIROVĖ ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE

Kasdien visuomenėje susiduriame su įvairiais žmonėmis, skirtingos kilmės, kultūrinės patirties. Darbe, mokantis ir net šeimose yra žmonių, kurie atvykę iš skirtingų žemynų, kalba skirtingomis kalbomis, turi savo papročius ir išpažįsta įvairias religijas. Su skirtingą kultūrinę patirtį turinčiais žmonėmis bendraujame toje aplinkoje, kuri turi daug bendrų vertybių ir normų. Tačiau bet kokių atveju kultūrų įvairovė turi nemažai galimybių tiek švietime, tiek ir asmeniniame tobulėjime, nes leidžia žmogui tobulėti, pažinti kitas tautas, jų kultūrą, atskirti kalbas, papročius, istorijos faktus, įsitikinimus ir t. t.“ (Terrón, Bohórquez).

Kultūrų įvairovė yra teigiamas reiškinys, todėl UNESCO jį įtraukė į Nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija (2003, p. 4, 5) pažymi, kad nematerialus kultūros paveldas pasireiškia šiose srityse: a) žodinės kūrybos tradicijose ir išraiškos formose, įskaitant kalbą kaip nematerialaus kultūros paveldo raiškos priemonę; b) scenos menę; c) papročiuose, apeigose ir šventiniuose renginiuose; d) su gamta ir visata susijusiose mokslo srityse ir veikloje; e) tradiciniuose amatuose. Konvencija nurodo, kad „apsauga – tai priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti nematerialaus kultūros paveldo gyvybingumą, įskaitant nustatymą, dokumentavimą, mokslinius tyrimus, išsaugojimą, apsaugą, propagavimą, turtinimą, perdavimą, ypač per formalų ir neformalų švietimą, taip pat įvairių tokio paveldo aspektų atgaivinimą.“ Taigi Konvencijos įgyvendinimas apima tiek kultūros, tiek švietimo ir mokslo sritis.

„Kultūriškai vienoda visuomenė yra labai reta ir labai sunku užtikrinti tokios visuomenės tęstinumą globalizuotame pasaulyje. Turime suprasti, kad kultūrų kaita ir kultūrų įvairovė yra priešingose pusėse. Atvira visuomenė yra taip pat ir dinamiškesnė, ir kultūriškai įvairesnė, o kultūrų įvairovė yra nuolatinė mūsų gyvenimo ir neatsiejama pasaulio dalis,

pasaulio, kuriame naujos kartos turės gyventi“ (Terrón, Bohórquez, p. 2). „Būtina išmanyti skirtingų tautų istoriją, filosofiją, religiją, moralines taisykles ir elgesio kriterijus, jų indėlį technologijų plėtros srityje, skatinti kartų bendravimą. Todėl svarbu, kad bendrautume su žmonėmis, su kuriais šalia gyvename, kurie sudaro mūsų kasdienio gyvenimo dalį. Neturime pamiršti, kad kultūrinė įvairovė prideda patirties, kuri nesibaigia kasdieniame gyvenime“ (Terrón, Bohórquez, p. 4).

Kultūrų įvairovės sąvoka yra plačiai taikoma ir vis plačiau praktikuojama ne tik pavienių žmonių, bet ir ištisu organizacijų. Šis reiškinys pagreitį įgijo per pastaruosius kelerius metus, nors jis egzistuoja jau gana seniai, nes kultūrinė įvairovė gyvuoja aplink mus ne vieną šimtmetį. Ji egzistavo ir egzistuoja skirtingose bendruomenėse, mažuose priemiesčiuose ir didžiuosiuose miestuose, ji gyvuoja tiesiog visame pasaulyje (Benefits of cultural diversity).

Apibendrintai kultūra - sudėtinga sąvoka, apibrėžiama labai įvairiai, bet, paprasčiau tariant, „kultūra“ reiškia vienos grupės ar bendruomenės kartu puoselėjamą bendrą patirtį, kuri formuojama taip, kaip ta grupė ar bendruomenė supranta pasaulį. Ji gali apimti lyties, rasės, tautybės, klasės ar religijos grupes. Žmonės gali pakankamai laisvai judėti iš vienos grupės į kitą, gali prisijungti arba tapti naujos grupės nariu (galime įsigyti naują kultūrinę patirtį perėję gyventi į naują regioną ir pan.). Kai galvojame apie kultūrą apskritai suprantame, kad priklausome daugeliui kultūrų. Kultūra vystosi ir keičiasi visą laiką. Ji atėjo iš mūsų protėvių prieš daugelį kartų, ir šiandienos bendruomenės ją tęsia. Kultūrų įvairovė yra teigiamas reiškinys, todėl buvo įtraukta į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

2. DISKRIMINACIJOS SAMPRATA IR RŪŠYS

“Paskutinį dešimtmetį, ypač po įstojimo į Europos Sąjungą, daug dėmesio Lietuvoje skiriama nediskriminavimo politikai ir lygių galimybių užtikrinimui. Tačiau nepaisant įvairių pastangų, Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos šalyse, nuolat yra fiksuojamos diskriminacijos apraiškos bei nepakankama tolerancija atskiroms gyventojų grupėms” (Gruževskis, Okunevičūtė – Neverauskienė, Moskvina Ir kt., 2011, p. 9).

Iki 1991 m. diskriminacijos klausimai nebuvo viešai analizuojami, diskriminacijos apraiškos nebuvo fiksuojamos atitinkamais statistiniais rodikliais. Lietuvoje trūksta statistinės informacijos apie skirtingas socialines grupes, socialinę, ekonominę padėtį, duomenų apie diskriminacijos apraiškas įvairiose gyvenimo sferose ar veiklose, todėl ne visada galima pateikti

atitinkamą statistinę informaciją apie galimos diskriminacijos požymį. (Okunevičūtė-Neverauskienė, 2011).

„Diskriminacijos reiškinių tyrimai Lietuvoje yra gana nauja sritis, įskaitant diskriminacijos sampratos, apraiškų ir formų, antidiskriminacinių priemonių įgyvendinimo efektyvumą vertinančias ir kitas daugiausia vienkartinio pobūdžio studijas. Tapusi Europos Sąjungos nare Lietuva palyginti neseniai į teisės aktus įtraukė direktyvas dėl diskriminacijos, tačiau jų nuostatos, pavyzdžiui, dėl lytinės orientacijos sukelia daug diskusijų, kuriose menkai svarstoma vienodo požiūrio principo įgyvendinimo svarba visuomenės sanglaudai. Kita vertus, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kasmet gauna vis daugiau skundų dėl patiriamos diskriminacijos. Diskriminacijos samprata kinta ir plečiasi. 2008 m. priimtas Lygių galimybių įstatymas iki tol apibrėžtus diskriminacijos pagrindus (lytis, amžius, rasė, etninė priklausomybė, tikėjimas, įsitikinimai ar religija ir lytinė orientacija) papildė naujais – tautybe, kalba, socialine padėtimi. 2008 m. Europos Komisija priėmė pasiūlymą dėl direktyvos, kurioje numatyta apsauga nuo diskriminacijos dėl amžiaus, negalios, seksualinės orientacijos ir religijos ar tikėjimo ne darbo vietoje“ (Beresnevičiūtė, Leončikas, 2009, p. 335).

„Tarpautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnyje nurodoma, kad „kiekviena valstybė, šio Pakto Šalis, įsipareigoja gerbti visus, esančius jos teritorijoje bei priklausančius jos jurisdikcijai asmenis, užtikrinti teises, pripažįstamas šiame Pakte, be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, odos spalva, lytis, kalba, religija, politiniai arba kiti įsitikinimai, tautinė ar socialinė kilmė, turtinė padėtis, gimimas ar koks kitas požymis“ (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2009, p. 16).

„Konvencijos 2 straipsnyje ir Vaiko teisių komitete pabrėžiama, kad valstybių Konvencijos dalyvių įsipareigojimas aktyviai kovoti su diskriminacija, kaip ir kiti įgyvendinimo aspektai, reikalauja įvairių priemonių, apimančių peržiūrą, strateginį planavimą, įstatymų leidybą, stebėseną, sąmoningumo stiprinimą, švietimą ir informavimo kampanijas bei skirtumus mažinančių priemonių įgyvendinimo įvertinimą... Vaiko teisių komitetas daugeliui valstybių, Konvencijos dalyvių, nurodė, kad diskriminaciją draudžiantį principą, kaip ir kitus bendraisiais principais vadinamus straipsnius, reikėtų įtraukti į vaikams taikomus nacionalinius įstatymus. Komitetas taip pat nurodė, kad diskriminacijos atveju reikėtų sudaryti galimybę kreiptis pagalbos į teismus“ (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2009, p. 17).

Diskriminacija yra kiekvienoje visuomenėje ir kultūroje. Ji pasireiškia žeminimu, ignoravimu ar izoliavimu tam tikras grupės ar asmens, kurie skiriasi nuo visuomenės daugumos. Įstatymai gali garantuoti lygias teises, tačiau jų įgyvendinimas gali būti nesėkmingas. Diskriminacija pasireiškia nesąmoningai visuomenėje vyraujant tam tikriems požiūriams, prietarams (Kabašinskaitė, 2004).

„Diskriminacijos apraiškų įvairovė atskleidžiama išsamiau, kai analizuojamos skirtingos asmenų ir jų grupių patirtys, turinčios neigiamų padarinių gyventojų psichologinei ir dvasinei būklei, materialinei padėčiai, visuomeninio statuso pokyčiams, sveikatai, raidos perspektyvoms ir t.t. Siekiant pašalinti kliūtis kiekvienam šalies gyventojui, neatsižvelgiant į jo amžių, lytį, seksualinę orientaciją, tautybę, religinius įsitikinimus ir pažiūras, laisvai ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, pirmiausia būtina šiuos trukdžius identifikuoti, įvertinti problemų mastą ir iškelti viešam aptarimui opiausius klausimus“ (Gruževskis, Okunevičūtė – Neverauskienė, Moskva ir kt., 2011, p. 10).

„Lygių galimybių kontrolierius taip pat teikia siūlymus, kaip užtikrinti lygias galimybes įvairiose įstaigose. Kovoti už lygias galimybes taip pat padeda įvairios organizacijos (pavyzdžiui, sutrikusio intelekto žmonėms kovoti su diskriminacija padeda Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“) bei geros valios žmonės“ (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 14).

„Lygių galimybių pažeidimas yra tuomet, kai valdžios įstaigos, mokymo įstaigos, darbdaviai, prekių ir paslaugų teikėjai blogiau elgiasi su žmonėmis dėl amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, rasės ar tautybės, religijos ar lyties“ (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 13).

Draudimas diskriminuoti kitus žmones yra patvirtintas Lietuvos Respublikos *Konstitucijos* (1992) 21 straipsnyje, kuriame pabrėžiamas draudimas kankinti, žaloti žmones, žeminti jų orumą, žiauriai su jais elgtis. „LR *Darbo kodekse* (cit. Jonutytė, 2009, p. 5) numatyta darbo teisės subjektų lygybė nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminės padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis“. „LR *Švietimo įstatyme* (cit. Jonutytė, 2009, p. 5) švietimo sistema apibūdinama kaip socialiai teisinga, užtikrinanti asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui laiduojanti švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaranti sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują“. „LR *Valstybės tarnybos įstatyme* (cit. Jonutytė, 2009 p. 5) nešališkumas suprantamas kaip sąžiningas tarnybinių pareigų atlikimas nepaisant valstybės tarnautojo ir intereso lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, politinių pažiūrų ar narystės politinėse partijose ar politinėse organizacijose“. „LR *Sveikatos sistemos įstatymo* (cit. Jonutytė, 2009, p. 5) 5 straipsnyje apibrėžiama asmens teisių turėti kuo geresnę sveikatą lygybę, nesvarbu, kokios jis būtų lyties, rasės, tautybės, pilietybės, socialinės padėties ir profesijos“.

„1998 m. ir 2003 m. Lietuvoje įsigaliojo du antidiskriminaciniai įstatymai, suteikiantys galimybę ginti žmogaus teises nuo diskriminacijos apraiškų. Tai yra *Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas* (cit. Jonutytė, 2009, p. 5) ir *Lygių galimybių įstatymas* (cit. Jonutytė, 2009, p. 5)“. „Visi žmonės turi žinoti pačias svarbiausias Lygių galimybių įstatymo bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo dalis tam, kad galėtų įgyvendinti savo teises. Informacija apie svarbiausias žmogaus teises žmogui turi būti pateikiama jam suprantama forma, nes savo teises įgyvendinti gali tik gerai informuotas pilietis“ (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 3).

„Kovai su diskriminacija Lietuvoje yra įsteigta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Tarnyba siekia išaiškinti diskriminacijos atvejus ir siekia teisingumo. Tarnybai vadovauja lygių galimybių kontrolierius. Lygių galimybių kontrolierius yra didelę darbo patirtį turintis teisininkas.

Lygių galimybių kontrolierius tiria skundus dėl:

- tiesioginės diskriminacijos;
- netiesioginės diskriminacijos;
- priekabiavimo;
- seksualinio priekabiavimo“ (Gečaitė, Mališauskaitė, 2006, p. 13, 14).

Mokslinės literatūros analizės duomenys įrodo, kad diskriminacijos reiškinio tyrimai Lietuvoje yra gana nauja sritis. Diskriminacija apibrėžiama kaip nepagrįsti, nepalankūs veiksmai žmonių ar jų grupių atžvilgiu, apribojantys pastarųjų lygių galimybių realizavimą. Žmonių ir grupių diskriminavimas gali vykti keliais lygmenimis, dėl įvairių požymių, įvairiose gyvenimo srityse bei įvairiomis formomis. Draudimas diskriminuoti kitus žmones yra patvirtintas LR įstatymuose.

2.1. Netolerancija dėl religijos, tikėjimo ar įsitikinimų

„Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Šis principas įtvirtintas Konstitucijos 43 str. 7 dalyje ir reiškia, jog religijos tradiciškumas netapatintinas su jos valstybiškumu: religinės organizacijos nesikiša į valstybės, jos institucijų ir pareigūnų veiklą, neformuoja valstybinės politikos, valstybė nesikiša į bažnyčių bei religinių organizacijų vidaus reikalus; jos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus“ (Gruževskis, Okunevičūtė – Neverauskienė, Moskvinė ir kt., 2011, p. 121).

Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (1995) nustato religinių bendruomenių bei bendrijų ir Lietuvos valstybės teisinius santykius. Valstybė pripažįsta devynias Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį sudarančias tradicines Lietuvoje egzistuojančias religines bendruomenes ir bendrijas: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų

liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų.

Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo (1995) 6 straipsnis teigia, kad kitos (netradicinės) religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos palaikomos visuomenės ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai. Valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą. Valstybės pripažinimą suteikia Lietuvos Respublikos Seimas. Religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje. Jeigu prašymas nepatenkinamas, pakartotinai galima dėl to kreiptis praėjus 10 metų nuo prašymo nepatenkinimo dienos. Pripažinimo klausimą Seimas sprendžia gavęs Teisingumo ministerijos išvadą.

Baudžiamojo kodekso (2000) 169, 170, 171, 172 straipsniai nustato baudžiamąją atsakomybę už diskriminavimą dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės kurstymą prieš bet kokios tautos, rasės, etninės, religinės ar kitokios žmonių grupės trukdymą atlikti religines apeigas ar religines iškilmes.

LR Konstitucijos (1992) 26 straipsnis teigia, kad minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą. Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves. Šiame straipsnyje taip pat teigiama, kad tėvai ir globėjai nevaržomi rūpintis vaikų ir globotinių religiniu bei doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.

Švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2011), 31 straipsnyje teigiama, kad teisė mokytis tikybos yra pasirenkama dorinio ugdymo dalis, nustatoma, jog mokinys, sulaukęs 14 metų, turi teisę rinktis vieną iš privalomų dorinio ugdymo dalykų. Galima daryti išvadą, jog tėvai, norintys savo vaikus auklėti pagal savo įsitikinimus, gali tai daryti be jokių kliūčių, valstybė padeda šią jų teisę įgyvendinti, pasiūlydama tikybos pamokas valstybinėse mokyklose.

„Lietuvos gyventojų apklausą apie naujuosius religinius judėjimus 2007 m. užsakė atlikti Teisingumo ministerija. Šis tyrimas atskleidė, jog individai, susipažinę su tam tikro tikėjimo mokymu ar atstovais, turintys informacijos apie juos, linkę geriau vertinti šias grupes nei tokios informacijos neturintys. Galima teigti, kad neigiamas išankstinis nuostatas apie kitą tikėjimą galėtų pakeisti informacijos sklaida per švietimo sistemą“ (Ališauskienė).

„Pagarba žmogaus teisėms bei visuomenės įvairovei yra viena pagrindinių demokratinės santvarkos vertybių. Dažnai lygios galimybės telieka deklaracija, o realybėje įvairiais požymiais besiskiriantys žmonės tampa diskriminacijos, stereotipų, išankstinio nusistatymo ar atviros neapykantos aukomis. Negalėdami apsiginti ar objektyviai įvertinti tokio elgesio priežasčių minėti asmenys susiduria su socialinės atskirties problemomis, jiems sunkiau įgyti profesiją bei gauti gerai apmokamą darbą, jų dalyvavimas viešajame visuomenės gyvenime yra apribotas, o politinio atstovavimo galimybės yra išties menkos“ (Mackevičiūtė, 2007, p. 4, 6).

Dėl kilmės ar religijos kartais iškyla problemų įvairių tautybių ir tikėjimų žmonėms. Susidurdami su neigiama daugumos nuostata, dalis žmonių neturi galimybės būti visaverčiais visuomenės nariais, jaučiasi nesaugūs, jie negali plėtoti savo veiklos, įveikti problemų. Dėl savo išvaizdos, akcento ir kultūros tampa lengviau atpažįstami ir labiau pažeidžiami (Mackevičiūtė, 2007).

Lietuvoje netradiciniams religiniams judėjimams priklausantys asmenys jaučiasi diskriminuojami, jie laikomi sektantais, dėl išpažįstamo tikėjimo sulaukia patyčių ir pašaipų. Tai atskleidė Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centro ekspertų atlikta apklausa. Sociologė M. Ališauskienė (Jackevičius, 2012) pastebi, kad Lietuvoje daugėja religinės įvairovės, tačiau teisės aktai į tai neatsižvelgia, valstybė nepripažįsta netradicinių religinių bendruomenių.

„Kaip parodė tradicinėmis nesančių religinių bendruomenių narių apklausa, apie savo tikėjimą respondentai linkę atvirai bendrauti su šeimos nariais (95 proc.), su artimiausiais draugais (85 proc.), su giminėmis (69 proc.). Tačiau priklausymas religinei bendruomenei slepiamas darbovietėje – visiems kolektyvo nariams savo tikėjimą yra deklaravę 40 proc. respondentų. 67 proc. respondentų nurodė buvę pavadinti „sektantais“. 87 proc. tvirtino, kad „sekta“ buvo vadinama jų religinė bendruomenė. Pastebėta, kad patyrę religinę diskriminaciją religinių mažumų nariai nėra linkę kreiptis pagalbos ar siekti apginti savo teises. Patyrę diskriminaciją, per 80 proc. apklaustųjų niekur nesikreipė“ (Jackevičius, 2012).

Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad dėl kilmės ar religijos kartais iškyla sunkumų įvairių tautybių ir tikėjimų žmonėms. Susidūrę su neigiama nuostata dalis žmonių neturi galimybės ir negali būti visaverčiais visuomenės nariais, jaučiasi nesaugūs, negali plėtoti savo veiklos ar įveikti savo problemų. Dėl savo išvaizdos, akcento ar kultūros jie tampa lengvai atpažįstami ir labiau pažeidžiami. Netradiciniams religiniams judėjimams priklausantys asmenys Lietuvoje jaučiasi diskriminuojami – jie laikomi sektantais, dėl išpažįstamo tikėjimo sulaukia patyčių ir pašaipų.

2.2. Netolerancija dėl rasės ar etninės priklausomybės

„Lietuva nuo LDK laikų garsėjo religine ir tautine tolerancija. Valstybės valdovai dar XIV amžiuje įkurdino Lietuvoje karaimų bei totorių tautines bendrijas, globojo jas. Iki pat Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje klestėjo žydų bendruomenė bei jų kultūra. Lietuvoje prieglobstį atrado kitose valstybėse persekiojamos bendruomenės: reformacijos laikais į Lietuvą kėlėsi atskiros anabaptistų grupės, o XVIII amžiuje čia nuo žiaurių persekiojimų iš Rusijos bėgo sentikiai. Tautinių bendrijų santykiai kiek kito po III Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo, kai Lietuva buvo inkorporuota į Rusijos sudėtį. Vykdyta rusifikacijos bei stačiatikinimo politika skatino trintį tarp lietuvių ir rusų. Taip pat XX amžiaus pirmos pusės istorijos peripetijos, kova dėl Vilniaus krašto įelektrino lietuvių ir lenkų santykius. Pastarosios įtampos apraiškos yra išlikusios iki mūsų dienų bei turi įtakos taip pat ir bendravimui religinėje srityje“ (Navickas, Šerpytytė).

„Tiek sovietinė okupacija, tiek Antrasis pasaulinis karas radikaliai pakeitė Lietuvos visuomenę, turėjo įtakos visoms Lietuvoje veikusioms konfesijoms. Skaudžiausiai nukentėjo Lietuvos žydai, kurių nacistinio genocido metu žuvo net 95 nuošimčiai. Kitos konfesinės bendruomenės daugiau nukentėjo nuo sovietinės okupacijos, kurios metu ne tik prarado didžiąją dalį savo turto, bet ir visaverčio religinio gyvenimo galimybę, iškilūs jų atstovai buvo įkalinti ar ištremti. Konfesijos pradėjo atsigauti tik Atgimimo laikotarpiu bei atkūrus Lietuvos nepriklausomybę“ (Navickas, Šerpytytė).

„Po Antrojo pasaulinio karo ir vėliau buvo priimti tarptautiniai universalūs dokumentai, įtvirtinantys tarptautinę žmogaus teisių apsaugą, tiesiogiai arba netiesiogiai liesdami ir tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių apsaugą: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948), Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966), Jungtinių Tautų deklaracija „Dėl tautinėms, arba etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių“ (1992). Taip pat priimti tarptautiniai regioniniai dokumentai: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), Europos Tarybos 1994 11 10 Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija – tautinių mažumų teisių apsaugos srities Europoje pagrindinis tarptautinis dokumentas, sukuriantis tam tikrus teisinius įsipareigojimus šios Konvencijos valstybėms dalyvėms“ (Račkauskaitė, 2010, p. 306).

„Lietuvai atgavus nepriklausomybę (po 1990 m.) valstybės ir religinių bendruomenių santykiai dar kartą keitėsi. Liovėsi represijos, gražinta teisė išpažinti savo tikėjimą ir puoselėti savo kultūrą bei tradicijas, atstatytos religinių bendruomenių teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą“ (Beresnevičius, Glodenis, Pažėraitė ir kt. 2009, p. 42, 43).

„Lietuva kaip ir kitos Europos šalys yra daugiakultūrė valstybė. Joje nuo seno gyvena įvairių tautybių, skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės. Nemažą Lietuvos kultūrinio paveldo dalį sudaro visų jos tautinių bendrijų kultūros paveldas. Europos Sąjungos plėtra,

globalizacijos procesai, demografiniai pokyčiai Lietuvoje ir pasaulyje turės įtakos naujų reiškinių, susijusių su rasine, kultūrine ir religine įvairove atsiradimui. Šiems iššūkiams turi būti pasirengusi ir Lietuva“ (Gelumbauskas, 2004).

„Vis daugiau žmonių gyvena daugiakultūrinėje skirtingo tikėjimo, tautybės ar rasės aplinkoje. Siekiant kurti pozityvius ir demokratiškus tarpusavio santykius, stengiamasi pažinti kitataučius, kaupti žinias apie jų kultūrą ir tradicijas. Etninėse grupėse vykstantys socialiniai procesai yra ne tik atskirų individų patirties dalis, bet ir visuomenės raidos rezultatas. Kai vietos gyventojai jaučia grėsmę, jų baimė sukuria palankias sąlygas plisti rasizmui, diskriminacijai, ksenofobijai ir nepakantumui. Pagrindo tokiai baimei duoda visuomenės informavimo priemonės, paplitę stereotipai bei neigiamas visuomenės požiūris“ (Radzevičienė, Kantauskaitė, 2008, p. 180).

„Lietuvos įstatymuose nėra tikslaus tautinės mažumos apibrėžimo, kaip jo nėra ir Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje... Tautinių mažumų įstatymo projekte siūloma tokią sąvoką įvesti ir ją išdėstyti taip: „tautinė (etninė) mažuma – grupė asmenų, gyvenančių Lietuvos Respublikoje bei laisva valia pasirinkusių priklausomybę ne lietuvių, o kitai tautai (etninei) grupei.“ Toks apibrėžimas neturėtų susiaurinti šiuo metu tautinių mažumų turimų teisių, be to, projekto 4 straipsnyje įtvirtinama asmens teisė pasirinkti, ar su juo turi būti elgiamasi kaip su tautinei mažumai priklausančiu asmeniu, ar ne, ir kad dėl to jis neturi atsidurti nepalankioje padėtyje“ (Čepas, Dobryninas, Lankauskas, 2005, p. 292).

„Tautinių mažumų apibrėžimo neduoda ne tik Lietuvos įstatymai, bet ir tarptautiniai dokumentai. Jungtinių Tautų Organizacijos 1966 m. priimto „Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas“ 27 straipsnis skelbia: „Tose valstybėse, kur yra etninių, religinių ir kalbinių mažumų, asmenims, priklausantiems tokioms mažumoms, negali būti atimta teisė drauge su kitais jų grupės nariais turėti savo kultūrą, išpažinti ir praktikuoti savo religiją ar naudotis savo kalba“ (Lietuvos tautinės mažumos, 1998, p. 3).

„Jungtinių Tautų Organizacijos priimtuose dokumentuose vartojamos keturios mažumų sąvokos: tautinės, etninės, religinės ir kalbinės mažumos. Vieni tyrinėtojai skiria sąvokas *tautinis* ir *etninis*, kiti mano, kad čia tik sinonimai. Sąvoka tautinė mažuma atsirado tik atsiradus piliečio sąvokai: Vakarų Europoje – po Prancūzijos Didžiosios revoliucijos, Lietuvoje – atkūrus Lietuvos valstybę 1918 m. Kiekviena tautinė mažuma ar etninė grupė turi savo mentalitetą, kultūrą, tradicijas, požiūrį į politinį, ekonominį ir socialinį gyvenimą“ (Lietuvos tautinės mažumos, 1998, p. 3, 4).

„Tautinės mažumos sąvoka nurodo grupę valstybės piliečių, kiekybiškai mažesnę už likusią šalies gyventojų dalį ir užimančią nedominuojančią poziciją. Ši grupė dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių buvo atskirta nuo savo gimtosios šalies, tačiau išsaugojo jos religinius,

kalbinius bei kultūrinius bruožus, bet nori išlikti kaip etninė visuma ir, gerbdama gyvenamosios šalies suverenitetą, siekia faktinės ir teisinės lygybės su dauguma“ (Radzevičienė, Kantauskaitė, 2008, p. 180).

Pagal LR asmenų, priklausančių tautinėms (etninėms) mažumoms, teisių ir laisvių apsaugos įstatymo (2002) 2 straipsnį „tautinė (etninė) mažuma - grupė asmenų, gyvenančių Lietuvos Respublikoje bei laisva valia pasirinkusių priklausomybę ne lietuvių, o kitai tautai ar kuriai nors etninei grupei“. To paties įstatymo 3 straipsnyje taip pat numatyta, kad Lietuvos Respublika visiems savo piliečiams, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises bei laisves, pripažįsta tautinį tapatumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką; Lietuvos Respublika visiems jos teritorijoje gyvenantiems asmenims, priklausantiems tautinėms (etninėms) mažumoms, sudaro sąlygas puoselėti ir plėtoti savo tautos ar etninės grupės kultūrą, kalbą, papročius, tradicijas ir išsaugoti tautinį ar etninį tapatumą. Bet kokia diskriminacija rasės, kalbos ar kitais su žmogaus tautybe susijusiais motyvais yra draudžiama ir užtraukia atsakomybę Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

Kaip teigia Y. Plasseraud (2006, p. 45), „etnosas yra „žmonių grupė, susieta bendrųjų bruožų, - antropologinių, kalbinių, politinių-istorinių ir t.t., - kurie kartu sudaro savitą sistemą ... „kultūrą“... Kad etninės mažumos sąvoka išliktų, reikalinga grupę identifikuojanti kalba, net jeigu ta kalba yra atgyvena. Kad tokia grupė būtų apibrėžta kaip etninė mažuma, ji turi gyventi mažumos sąlygomis ir apskritai neturėti brandžios tautinės sąmonės, nes tuo atveju labiau tiktų kalbėti apie tautinę mažumą“.

„Religija, susiklosčiusi vienoje etninėje bendrijoje, mažoje džiunglių gentyje ar didelėje tautoje su išplėtotą kultūra, vadinama etnine. Apie etninės religijos kilmę sužinome iš mitų, dažniausiai teigiančių, kad religiją kadaise įsteigė dievai, kultūriniai didvyriai, gyvenę tarp žmonių ir išmokę juos žemdirbystės, irigacijos, plytų degimo ar ruonių medžioklės. Etninių religijų išpažinėjai suvokia save kaip atskirą uždarą visuomenę, kurią vienija papročiai, dievai ir protėvių autoritetas. Etninė religija dažniausiai kinta, kai per migraciją susiduria su kita religija, kurioje išpažįstami kiti dievai ir vyrauja kita ideologija. Kartais etnines religijas veikia ir kitų šalių misijos, kurias dažnai seka religijų invazijos (įsiveržimai). Religijos nuolat susiduria su tam tikrais pokyčiais, kartais iš išorės, kartais iš vidaus (pvz., senoji Lietuvos religija neatlaikė Europos civilizacijos spaudimo ir ją pakeitė krikščionybė). Didžiosios, kitaip dar vadinamos pasaulinės religijos, yra peržengusios etnoso, vienos tautos ar genties ribas, nors dalis jų susiklostė etninių religijų pagrindu. Didžiosios religijos – krikščionybė, islamas, budizmas, induizmas, sikhizmas, konfucionizmas, judaizmas, šintoizmas – turi pasekėjų visame pasaulyje“ (Beresnevičius, Glodenis, Pažėraitė ir kt. 2009, p. 21, 22, 23, 25).

„Vaikai gana anksti pradeda suvokti esantys lietuviais, vokiečiais, prancūzais ir kt. Suvokti etninę identitetą – tai priskirti save tam tikrai etninei grupei ir perimti šiai grupei būdingas savybes, etninio gyvenimo simbolius ir tradicijas. Vaikai gali suvokti savo etninę identitetą šeimose. Tai įvyksta apie trečius ar ketvirtus gyvenimo metus, kai vaikai pradeda suvokti savo priklausomybę tam tikrai lyčiai. Vaikams etninė priklausomybė pirmiausia asocijuojasi su tam tikrais atributais (šventėmis, kalba). Bręstant svarbūs tampa ir kiti dalykai: pažiūrų, vertybių sistema, atsiranda pasididžiavimo jausmas priklausomybe tautai“ (Juodaitytė, 2003, p. 176, 177).

A. Juodaitytės (2003, p. 177, 178) teigimu, „vaikai yra supažindinami su simboliais, pabrėžiančiais jų priklausomybę tam tikrai etninei grupei. Ryškiausias daugelio etninių grupių simbolis – kalba. Kalba yra svarbus faktas, liudijantis, kad vaikai gyvena tarp kitų į save panašių žmonių ir gali naudotis tais pačiais simboliais. Vaikai gerai jaučiasi ir bendrauja su tai pačiai etninei grupei priklausančiais žmonėmis. Solidarumas su savo etnine grupe ar bendruomene stiprina jų vertės pajautimą, pasitikėjimą savimi ir sumažina neigiamą kitų žmonių poveikį, nes vaikai gauna užtektinai teigiamų ir jiems patrauklių gyvenimo ir elgesio pavyzdžių savo bendruomenėje. Vaikai nėra pasyvūs etninės kultūros atžvilgiu. Tam tikra dalimi savo bendruomenė ir savo gyvenimu jie atkartoja tėvų, kaimynų, giminių gyvenimą“.

Etninių mažumų vaikai ir paaugliai patiria netoleranciją visame pasaulyje, tai yra viena iš socialinės atskirties priežasčių. Socialinės grupės, kurios neturi tam tikro statuso visuomenėje (pavyzdžiui prieglobsčio prašantys asmenys, neturtingi arba mažas pajamas gaunantys gyventojai), patirs netoleranciją, todėl labiau tikėtina, jog tose šeimose augantys vaikai taip pat patirs netoleranciją. Moksliniai tyrimai rodo, kad neigiamas požiūris į imigrantus paplitęs Europoje ir Šiaurės Amerikoje pastaraisiais metais. Išsamūs suaugusių gyventojų tyrimai per pastaruosius 50 metų parodė, kad netolerancija dažnai kyla iš visuomenės lūkesčių, kurie platina socialinio suskirstymo į kategorijas rezultatus. Švietimo pagrindinis tikslas skatinti toleranciją, suprasti netoleranciją, suvokti kultūrą (Killen, Rutland, Ruck, 2011).

„Socialinio psichologo Turnerio manymu, mes save iš dalies vertiname pagal savo priklausomybę skirtingoms grupėms. Suvokdami savo grupės pranašumą ir nuopelnus, geriau vertiname save. Todėl teigiama etninė tapatybė gali pasitarnauti teigiamam savęs vertinimui“ (Myers, 2000, p. 684).

Pasak J. Lakio (cit. Radzevičienė, Kantauskaitė, 2008, p. 180), „kitataučio padėtį Lietuvoje lemia gyvenimo trukmė, nes čia gimęs ar daug metų gyvenęs kitatautis pasijunta savas. Patekęs į lietuvišką arba į tautišką, tačiau daugiausia lietuvių veikiamą aplinką, kitatautis skatinamas sparčiai perimti jos požymius – paplitusią kalbą, elgesio ypatumus, gyvenimo ir bendravimo taisykles. Ilgainiui sėkminga adaptacija skatina pagrindinės tautos susidomėjimą

kitataučių kultūros, meno tradicijomis, istorija ir t. t. Tačiau kasdieniniame gyvenime kartais stebimas išankstinis neigiamas požiūris yra reali kliūtis sėkmingai kitataučių integracijai į kultūrinę, socialinę bei darbo rinkas. Kitataučiams sunku likti nepastebėtiems, neatpažintiems ir dėl to jie tampa ypač pažeidžiami, priklausomi nuo visuomenėje vyraujančių stereotipų ir išankstinių nuostatų. Įvertinus kitataučiams kylančius sunkumus ir suieškojus adekvačių pagalbos priemonių, galima užkirsti kelią nelygybės bei socialinės atskirties kilčiams. Tam pirmiausia reikia aiškiai suvokti visuomenės narių požiūrį į kitataučius ir jų socialinio dalyvavimo galimybes, integruojantis į gyvenimą“. Pasak Kasatkinos (cit. Radzevičienė, Kantauskaitė, 2008, p. 180), „kitataučių integraciją atspindi pasiektas visuomenėje statusas ir išlaikytas etniškumas. Individo lygmenyje integracija reiškiasi savo etninio tapatumo išlaikymu ir pakankamai susiformavusiais įgūdžiais, leidžiančiais dalyvauti daugumos kultūroje ir visuomenės gyvenime“.

„Palyginus su kitomis Europos ir pasaulio valstybėmis, Lietuvoje etninės mažumos sudaro nedidelę šalies gyventojų dalį. Visgi praktika rodo, jog etninių mažumų dydis nebūtinai tiesiogiai atspindi šių grupių sukeliamų ar patiriamų problemų svarbą. Lietuvos tautinės mažumos patiria nemažai sunkumų, priešingai nei Vakarų pasaulyje, Lietuvoje yra įprasta žmones rūšiuoti pagal etninį principą“ (Bagdonaitė interviu su Beresnevičiūte, 2007).

„Lietuvoje tautinių mažumų teritorinė sklaida labai nevienoda. Gausiausios tautinės mažumos – Vilniaus apskrityje, jos sudaro 45,1 proc. visų gyventojų. Sudėtingiausia tautiniu požiūriu yra pietryčių Lietuva, kurioje be lietuvių gyvena didelės lenkų, rusų, baltarusių bendruomenės, o Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose jos sudaro gyventojų daugumą. Pietryčių Lietuvoje kartu gyvena, dirba, aktyviai šalies politiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime dalyvauja įvairių tautybių žmonės. Čia gausu šeimų, kurių tėvai yra skirtingų tautybių. Daugelis jų Lietuvoje gimę, užaugę, sukūrę šeimas, augina vaikus. Yra ir tokių, kurie gimę ne Lietuvoje, bet čia jau daug metų gyvena ir dirba“ (Stanaitis, Stanaitis, Titova, 2002, p. 14).

„Daugiausia ne lietuvių tautybės žmonių gyvena rytų ir pietryčių Lietuvos rajonuose, Vilniuje, Klaipėdoje, Visagine ir kituose didesniuose miestuose. Lietuvos valstybės etninių santykių politika laiduoja tautinių mažumų kultūrų - neatskiriamos Lietuvos kultūros dalies - plėtrą. Tokia nuostata atitinka Europos Sąjungos principinę nuostatą - vienybę įvairovėje. Etninių santykių politiką Lietuvoje formuoja ir įgyvendina prie Lietuvos vyriausybės veikiantis Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Pagrindiniai principai, kuriais vadovaujasi valstybė kurdama ir įgyvendindama etninę politiką, - demokratijos plėtra, atskirties prevencija, santarvė ir įvairių tautinių grupių bei atskirų asmenų dialogas. Europos Sąjungoje valstybių bendrabūvis yra grindžiamas bendromis pamatinėmis vakarietiškos civilizacijos vertybėmis: demokratija, tolerancija, savitumu. Todėl viena iš prioritetinių Lietuvos užduočių – gilinti supratimą,

pasitikėjimą ir nenutrūkstamą kultūrinį dialogą tarp lietuvių ir Lietuvos tautinių mažumų atstovų. Ypač svarbu ugdyti tokį požiūrį į Lietuvos istoriją bei jos kultūrinį paveldą, kuris skatintų pagarbą kultūrų įvairovei ir pabrėžtų įvairių religijų, etninių grupių bei idėjų teigiamą tarpusavio įtaką Lietuvos istorijos raidoje“ (Gelumauskas, 2004).

Tautinių mažumų mokyklų moksleiviams – daugiau pamokų lietuvių kalba. „Kovo 17 d. Seimas priėmė nuo liepos 1 d. įsigaliosiantį švietimo sistemą reformuojantį naujos redakcijos Švietimo įstatymą. Seimas nustatė, kad tautinių mažumų mokyklose lietuvių kalba vyks pamokos, kai dėstomos temos iš Lietuvos istorijos ir geografijos, pasaulio pažinimo, mokoma pilietiškumo pagrindų. Atsisakyta siūlymo tautinių mažumų mokyklose lietuviškai mokyti du-tris dalykus. Senasis Švietimo įstatymas numatė, kad tautinių mažumų mokyklose visas ugdymo procesas gali vykti tautinės mažumos kalba, privalomai dėstoma tik valstybinė kalba“ (Tautinių mažumų mokyklų moksleiviams – daugiau pamokų lietuvių kalba, 2011, p. 2).

Įstatymu numatyta, jog lietuvių kalba būtų mokoma jau darželyje – tautinių mažumų vaikams ugdymo įstaigose turės būti skiriamas ugdymas lietuvių kalba. Įstatymas įtvirtina vienodą lietuvių kalbos egzaminą visiems: tiek lietuviškų, tiek ir tautinių mažumų mokyklų abiturientams. Pagtal įstatymą numatyta, jog vienodą lietuvių kalbos egzaminą abiturientai laikytų jau 2013 m. (Tautinių mažumų mokyklų moksleiviams – daugiau pamokų lietuvių kalba, 2011).

Lietuvoje mažėja tautinių mažumų atstovų. „Statistikos departamento duomenimis, 2008 m. Lietuvoje sumažėjo lenkų, rusų, baltarusių, ukrainiečių ir kitų tautinių mažumų atstovų skaičius. Statistikos departamentas paskelbė paskutinius duomenis apie Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį. 2009 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 3,34 mln. žmonių, tarp jų – 84 proc. lietuvių. 2009 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 205 500 lenkų tautybės asmenų arba 6,1 proc. Tai 0,1 proc. mažiau negu 2008 m. O 2007 m. Lietuvoje gyveno 212 000 lenkų (6,3 proc.), 2001 m. – 235 000 (6,7 proc.). Sumažėjo ir rusų tautybės gyventojų skaičius. 2009 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 165 100 rusų arba 4,9 proc. Tai irgi 0,1 proc. mažiau negu praėjusiais metais. 2007 m. Lietuvoje buvo 173 000 rusų (5,1 proc.), 2001 m. – 219 000 (6,3 proc.). Nuo 2001m. iki 2008 m. rusų tautybės gyventojų skaičius sumažėjo 12 proc.“ (Lietuvoje mažėja tautinių mažumų atstovų, 2009, p. 27).

Lietuvoje gyvena 40 2 (tūkst.) baltarusių (1,3 proc.), 3,4 tūkst. žydų (0,1 proc.), 3,1 tūkst. vokiečių (0,1 proc.), 3,0 tūkst. totorių (0,1 proc.), 2,3 tūkst. latvių (0,1 proc.), 20,7 tūkst. ukrainiečių (0,6 proc.), 171, 1 tūkst. rusų (5,3 proc.), 210, 6 tūkst. lenkų (6,6 proc.), 2,9 tūkst. romai (0,1 proc.), 8,5 tūkst. kitos tautybės (0,3 proc.), 54, 4 tūkst. nenurūdė tautybės (1,7 proc.) (Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius pagal tautybę). „Reikia pastebėti, kad tautinių mažumų atstovų mažėjimas nėra išskirtinis. Sumažėjo ir lietuvių tautybės asmenų

skaičius. Specialistų nuomone, didelio atitrūkimo tarp tautybių neatsirado. Lietuvoje gyvena šiuo metu 2 679,6 tūkst. (83,7 proc.) gyventojų. Daugiausia gyventojų mūsų šalyje buvo 1992 m. – 3 706 000. Pagrindinės gyventojų skaičiaus mažėjimo priežastys – didelis mirtingumas ir migracija“ (Lietuvoje mažėja tautinių mažumų atstovų, 2009, p. 27).

Mokslinės literatūros ir statistikos analizė leidžia teigti, jog tautinė mažuma yra nevyraujančios tautybės valstybės piliečių bendrija, mažesnė už vyraujančios tautybės valstybės gyventojų daugumą, kurios kalba, papročiai, kultūros bruožai skiriasi nuo gyventojų daugumos bruožų ir kurios nariai stengiasi išsaugoti savo tautos tradicijas, religiją, tarpusavio solidarumą bei pilietines teises. Lietuvoje nuo seno gyvena įvairių tautybių, skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės. Kiekviena tautinė mažuma ar etninė grupė turi savo mentalitetą, kultūrą, tradicijas, požiūrį į politinį, ekonominį ir socialinį gyvenimą. Vaikai gali suvokti savo etninį identitetą šeimose, taip pat bendraudami su tos pačios etninės grupės žmonėmis jaučiasi gerai, pasitiki savimi. Rasinė diskriminacija tampriai susijusi su etniniu nepakantumu. Nemėgiamų grupių nariai gali būti ne tik nepriimti į darbą arba negauti būsto; grėsmę kelia pasitaikantys smurto proveržiai, kurių aukomis dažniausiai tampa savo išvaizda besiskiriantys asmenys nuo kitų. Išankstinis neigiamas požiūris trukdo sėkmingai kitataučių integracijai į kultūrinę, socialinę bei darbo rinkas. Kitataučiams sunku likti nepastebėtiems, neatpažintiems ir dėl to jie tampa ypač pažeidžiami, priklausomi nuo visuomenėje vyraujančių stereotipų ir išankstinių nuostatų. Lietuvoje galioja baudžiamoji atsakomybė už tautinės nesantaikos kurstymą.

2.3. Netolerancija dėl lytinės orientacijos

„Iki 1989 metų žodžio „homoseksualizmas“ nebuvo. Pirmą kartą jis paminėtas Vokietijos teisingumo ministrui atviro laiško forma parašytame pamflete. Mintis, kad kai kurie asmenys turi įgimtą lytinį potraukį tos pačios lyties asmenims, iš esmės buvo nauja (Mondimore, 2000, p. 19). Homoseksualizmo, apskritai seksualinių mažumų klausimai laikyti tabu ir apie juos kalbėta itin nenoriai. Seksualinės mažumos buvo neregima viešo gyvenimo dalis. Situacija šiek tiek pakito 1990 metais, Lietuvai tapus nepriklausoma. Naujos spaudos ir televizijos atsiradimas lėmė tai, kad apie homoseksualizmo ir seksualumo problemą imta diskutuoti viešai“ (Tereškinas, 2002, p. 183).

„Homofobija – netolerancijos apraiška, pasireiškianti homoseksualių žmonių baime ir nepakantumu jiems. Lytinė orientacija yra vienas pagrindinių žmogaus elementų, o diskriminacija dėl orientacijos galima suvokti kaip grubų kišimąsi į žmogaus privatų gyvenimą ir lygių teisių principo pažeidimą. Mažumos nesiekia įgyti kažkokių ypatingų teisių ar privilegijų, tiesiog kova prieš homoseksualių žmonių diskriminavimą siekiama, kad kiekvienam asmeniui,

nepriklausomai nuo jo lytinės orientacijos, būtų garantuotos visos pilietinės, politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės. Situacija Lietuvoje kelia susirūpinimą, kadangi Vilniaus universiteto Lyčių studijų centro atlikto tyrimo duomenimis Lietuvos gyventojai yra ganėtinai homofobiški (tuo tarpu Olandija - tolerantiškiausia Europoje). Su homoseksualiais asmenimis nenorėtų gyventi 61 proc. respondentų. Tačiau sociologinių tyrimų duomenys, priklausomai nuo pasirinktos metodikos, gali ženkliai skirtis, pvz., „Vilmorus“ 2003 m. atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenimis, nepakantumo lygis Lietuvoje žemesnis, kadangi su homoseksualiais kaimynystėje nenorėtų gyventi 22,7 proc. respondentų“ (Čepas, Dobryninas, Lankauskas, 2005, p. 302).

„Savęs priskyrimas vienokiai ar kitokiai seksualinei orientacijai yra laipsniškas ir nuoseklus procesas: apie seksualinės orientacijos rūšis vaikai sužino anksčiau, negu sugeba suprasti seksualinės orientacijos sąvoką. Pirmiausia jie susiduria su žmonių seksualinę orientaciją pajuokiančiais epitetais. Pradinukai vartoja tokius niekinamus žodžius kaip „mamytės sūnelis“, „pajodžarga“ arba net „iškrypėlis“, „pedas“, nors iki brandaus lytinio potraukio ir seksualinės orientacijos suvokimo jiems dar pakankamai toli. Savo seksualinės orientacijos vaikai dar nesuvokia, tačiau labai anksti pradeda aiškiai atskirti lyčių vaidmenis, todėl tyčiojasi ir šaiposi iš tų bendraamžių, kurie elgiasi ne taip, kaip derėtų lyčiai. Paauglystėje individas pirmiausia pradeda svarstyti, ar kai kurie jo arba jos jausmai negalėtų būtų palaikyti homoseksualiais. Jausmas, kad yra kitoks negu jo bendraamžiai, pirmą kartą įgyja *seksualumo* atspalvį. Maždaug dvylikos metų žmogus pradeda suvokti jį supančio pasaulio siunčiamus seksualinius signalus. Kai kurie paaugliai pastebi, kad jų jausmai nesiderina su tuo, ką pasakoja bendraamžiai. Tai gali slopinti jų domėjimąsi priešinga lytimi arba jie gali pajusti potraukį savo arba abiejų lyčių asmenims. Apie homoseksualizmą paauglys jau būna girdėjęs, o dabar suvokia, kad šis reiškinys gali jį liesti tiesiogiai. Tai - antroji tapatybės atsiskleidimo stadija“ (Mondimore, 2000, p. 176, 178).

Paaugliams 15 – 16 metų reikia pripažinimo ir paramos: šeimos, bendraamžių dėl jų seksualinės orientacijos. Tai ypatingas amžius, nes pradeda formotis asmenybė ir vienas kritiškiausių periodų - formuojasi pasaulėžiūra. Šiuo laikotarpiu paaugliai supranta, kad jiems patinka tos pačios lyties asmuo. Jie rečiau pradeda lankyti mokyklą, nes jaučiasi nesaugūs mokyklos aplinkoje (Weiler, 2003).

Saewyc teigimu (2011), moksliniai tyrimai apie paauglių lytinės orientacijos problemas vyko pastarąjį dešimtmetį. Jie buvo pradėti vykdyti Šiaurės Amerikoje, tačiau kitos šalys taip pat tyrė paauglių lytinę orientaciją, jų sveikatą. Atlikus tyrimus paaiškėjo, jog seksualinių mažumų paaugliai patiria netoleranciją, psichologinių problemų (emocinės problemos, depresija, savęs žalojimas, mintys apie savižudybę bei bandymai nusižudyti), taip pat kitaip nei heteroseksualūs

bendraamžiai socialinę atskirtį patiria šeimoje, mokykloje, visuomenėje. Su tuo sutinka ir Logie (2012) teigdama, jog visame pasaulyje netoleranciją patiria seksualinės mažumos. Iš atliktų tyrimų septyniose šalyse paaiškėjo, kad psichikos sveikata, depresija, nerimo ir alkoholizmo rizika didesnė seksualinių mažumų žmonėms. Seksualinės mažumos dėl savo orientacijos dažnai yra smerkiamos, patiria diskriminaciją. Dėl patiriamos netolerancijos seksualinės mažumos slepia savo orientaciją.

„Apibūdindama ir vaizduodama seksualines mažumas, žiniasklaida gali atlikti svarbią šviečiamąją ir auklėjamąją misiją. Straipsniai ar laidos, susijusios su homoseksualumo ir homoseksualizmo tema, formuoja tai, kaip Lietuvos auditorija suvokia homoseksualius žmones ir ką apie juos mąsto. Žiniasklaidos analizė neturėtų apsiriboti tik neigiamų vaizdinių aprašymu. Matomumo ar pastebimumo problema visada buvo itin svarbi visoms mažumų grupėms, kadangi esant matomam įmanoma paversti savo požiūrį ir sau rūpimas problemas viešos diskusijos dalimi. Įgijus tam tikro viešumo žiniasklaidoje galima veikti viešosios politikos formavimo kryptis ir mėginti įtraukti mažumų klausimus į viešosios politikos darbotvarkę. Manoma, kad seksualinės mažumos bando suardyti „natūralią“ daiktų tvarką. Ši nuostata remiasi įsitikinimu, kad homoseksualumas yra nenatūralus, kad gėjai stengiasi suvilioti heteroseksualius asmenis ir pakeisti jų orientaciją“ (Tereškinas, 2002, p. 184, 187, 189, 192).

LGBT visoje Europoje susiduria su socialine atskirtimi. Smurtas ir prievarta nukreipti prieš juos. Daugumoje ES valstybių, tos pačios lyties poros turi tas pačias teises ir garantijas kaip ir priešingos lyties poros, nei Lietuvoje. Darbe LGBT privalo slėpti savo orientaciją, nes kitaip jie gali būti atleisti iš darbo, turi iškęsti bendradarbių priekabiavimą, baimę prarasti savo darbą. Ypač pažeidžiami yra jauni LGBT: santykių atšalimas šeimoje, su draugais, priekabiavimas mokykloje - šios priežastys gali sukelti jiems depresiją, įvairias psichikos ligas. Savo orientacijos atskleidimas priklauso nuo šeimos ir draugų suteikiamos paramos. Dėl išankstinio nusistatymo, baimės, neapykantos LGBT dažniausiai savo seksualinę orientaciją linkę slėpti iki pilnametystės. Homofobija šeimoje gali sukelti smurtą, kai kuriems netgi benamystę (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006).

Nustatyti penki pagrindiniai veiksniai, su kuriais dažniausiai susiduria LGBT: 1) šeima; 2) mokykla; 3) bendraamžiai; 4) bažnyčia; 5) žiniasklaida (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006).

Šeima. Netikėjimas, neigimas, reikalavimas „grįžti prie normalaus gyvenimo“, tokios reakcijos sulaukia prisipažinę apie savo lytinę orientaciją LGBT. Šeima skatina juos eiti pas psichologus, atsiriboti nuo nepatikimų draugų. Šeimos homoseksualumą sieja su AIDS ir ŽIV, taip pat su narkotikų vartojimu. Kai tėvai nėra pasirengę susidurti su reakcija, kurią patirs, kai kiti sužinos apie jų vaikų lytinę orientaciją, jie bando įtikinti LGBT slėpti savo orientaciją. Tai

gali sukelti jaunų LGBT izoliaciją šeimoje. Šeima mano, kad išsiskyrus su savo partneriu, „gyvenimas gali grįžti į savo vėžes - sūnus ar duktė vėl taps normalus“ (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006). „Kai kurie tėvai sėkmingai susitaiko su savo vaikų homoseksualumu, tačiau kitiems niekaip nepavyksta to padaryti. Vieni tėvai, mėgindami pakeisti vaikų tapatybę, samdo psichologus. Tik tada, kai psichologai patvirtina, kad sūnus/duktė nėra ligonis, nusileidžia“ (Tereškinas, 2007, p. 116).

Mokykla. Mokykloje LGBT patiria didžiausią netoleranciją: prasivardžiavimas, užgauliojimai. Nuo mokytojų požiūrio į LGBT priklauso ir mokinių nuomonė. Jei mokytojas netolerantiškas šiems asmenims, savo pamokose jis nuolat pabrėš apie LGBT kaip apie nenormalumą“ (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006).

Bendraamžiai. Netoleranciją LGBT patiria ir tarp bendraamžių draugų. Dauguma LGBT sulaukė didesnio pritarimo ir palaikymo iš draugų, nei iš šeimos. Po to, kai atskleidžia savo tapatybę, kai kurie LGBT praranda draugus, nes draugai nepalaiko jų gyvenimo būdo (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006). Pirmam atsivėrimui apie savo seksualinę orientaciją paprastai renkasi artimiausius žmones. Dažniausiai tai būna draugas ar draugė. Itin sunku apsispręsti, ar atsiverti, ar ne, nes bijoma neigiamos reakcijos. Tai, kad artimiausi draugai priima tokius, kokie jie yra, paskatina juos išeiti į viešumą ir kitų žmonių akivaizdoje. Atsiskleisdami savo draugams ir pažįstamiems jie kartu skatina visuomenės toleranciją homoseksualumui ir homoseksualiems asmenims“ (Tereškinas, 2007, p. 115, 118).

Bažnyčia. „Bažnyčios institucijos dažnai buvo apibūdinamas kaip iš prigimties homofobinės... (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006, p. 68). Homoseksualizmo problema atsirado jau pačioje pradžioje kartu su žmonija. Tam tikrais istorijos periodais homoseksualūs santykiai buvo praktikuojami atvirai, tačiau dažniausiai homoseksualizmas buvo slepiamas nuo tiriančių visuomenės žvilgsnių. Homoseksualizmo klausimas visada buvo ginčų šaltinis, kuris stiprėjo augant judėjimui už homoseksualius santykius. Bažnyčia visuomet smerkė homoseksualius santykius. Tai buvo laikoma nuodėme, iškrypimu. Bažnyčia griežtai pasisakė tik už heteroseksualių santykių teisėtumą. Nors Šventasis Raštas skelbia, kad tos pačios lyties seksualiniai santykiai yra iškrypimas, bažnyčia privalo eiti į šių žmonių gyvenimą nešina gailėstingumo“ (Parengta pagal *Kanados Brolių Menonitų Bažnyčios* leidinį). Pasak S. Bužausko (cit. Mackevičiūtė, interviu su Bužausku, 2010), „Bažnyčia tokio žmogaus niekada nediskriminuoja, tačiau kiekvienas turime tinkamai rinktis savo veiksmus, nes jie gali būti nuodėmingi. Toks gyvenimo būdas yra nukreiptas prieš žmogaus prigimtį – neveda į vaisingumą, darną, harmoniją. Jo praktikavimas yra iš esmės ydingas. Galima niekinti, peikti, kritikuoti žmogaus ydą, moralinį trūkumą, bet niekada nemenkinti jo paties kaip asmens. Vyro ir moters darni šeima yra siekiamybė. Išradimas, kad turi egzistuoti vienos lyties asmenų šeima,

yra pastarųjų dešimtmečių, bet tokia sąjunga neduoda visiško tapatybės išsivystymo. Vaikas, kurį augina homoseksualų šeima, neturės gero įvaizdžio. Nepaisant visų materialinių vertybių, kurias gali suteikti homoseksualų šeima, jis neužaus pilnavertis dvasiškai, psichologiškai“.

Žiniasklaida. Žiniasklaida vertinama kaip pagrindinė informacijos teikėja apie LGBT. Ji suformuoja išankstinę nuomonę apie juos (Takacs, ILGA-Europe, IGLYO, 2006). Milžiniškas informacijos kiekis pasaulyje ir Lietuvoje visuomenę šviečia, lavina, informuoja ir formuoja, o homoseksualumas neabejotinai yra vienas iš opiųjų žiniasklaidos klausimų, susilaukiančių diskusijų net ir tokiose tolerantiškose Europos valstybėse kaip Nyderlandai, kur vykdomos aktyvios homoseksualių mokinių ir mokytojų saugumo skatinimo programos, arba Švedijoje, kur mokiniai mokyklose supažindinami su homoseksualumo klausimais jau nuo 1970 m. Lietuvos visuomenės, žiniasklaidos švietimo bei informavimo funkcijos ir homoseksualumo klausimo sintezė yra ypač komplikauta. 45 proc. homofobijos tyrimo respondentų mano, jog labiausiai homofobiją Lietuvoje skatina žiniasklaida. Informacija apie netradicinės seksualinės orientacijos asmenis visuomenės informavimo priemonėse šmėžuoja neigiamame, visuomenės pasipiktinimą keliančiame kontekste. Analizuojant Lietuvos žiniasklaidą aiškėja, jog bene didžiausia dalis tekstų, susijusių su homoseksualumo tema, rengiami ir publikuojami bulvarinėje spaudoje. Daugiausia homofobijos tyrimo respondentų (49 proc.) žiniasklaidą įvardijo kaip pagrindinį valstybės prioritetą šalyje kovojant su homofobija ir siekiant žmonių lygybės“ (Ablačinskaitė, 2010).

„Žiniasklaida gali būti vertinama kaip netolerancijos kurstytoja dar ir dėl nevaldomų komentarų šleifų, turinčių ne mažiau galios už pagrindinę informaciją. Būtent komentaruose pasireiškia bene dažniausia homofobijos forma – įžeidinėjimai (Ablačinskaitė, 2010). Lietuvos spauda yra linkusi pateikti LGBT asmenis sensacijų ir skandalų kontekste. Pasakojamos istorijos dažnai siejamos su kontroversijomis, prievarta ir iškrypimu. Kartais tarsi teigiama, kad šie žmonės yra blogio įsikūnijimas, kuris turėtų būti nekenčiamas... Lietuvos žiniasklaida pateikia homoseksualumą kaip nenatūralią, daugumai žmonių nepriimtina praktiką... Lietuvos spauda dažnai cituoja aukštų Katalikų Bažnyčios pareigūnų nuomones apie homoseksualumą ir šeimą. Bažnyčia pristatoma kaip moralumo ir šeimos vertybių gynėja ir supriešinama su *nepriimtinais deviantiškais* homoseksualais“ (Česienė, Tereškinas, Takacs, Ir kt., 2006, p. 60, 61, 64). „Lietuvos spauda dažnai iškelia normalumo ir normatyvumo sąvokas pabrėždama tai, kas yra neva nenormalu ir deviantiška. Akivaizdu, kad rašant apie homoseksualumą bei seksualines mažumas dažniausiai telkiamasi ties egzotiškais ir perdėtais jų gyvenimo aspektais. Kalbėdama apie homoseksualios orientacijos žmones, Lietuvos spauda dažnai suplaka seksualumą ir lytinius vaidmenis. Iš anksto laikomasi nuostatos, kad homoseksualūs vyrai yra moteriški, o lesbietės itin vyriškos“ (Tereškinas, 2002, p. 194, 195).

„Homoseksualių žmonių sąjungos ir homoseksualumas yra vadinamas savanaudiškumu ir neatsakingumu. Šeimos vertybių diskursu Lietuvoje siekiama reguliuoti ir atskirti tinkamus lietuvius nuo kitų (ypač LGBT žmonių). Viešojoje sferoje kova už šeimą dažnai pateikiama kaip kova už lietuvių tautą. Daroma prielaida, kad tautos ar visuomenės sveikata tiesiogiai priklauso nuo jos sugebėjimo apsisivalyti nuo to, kas suvokiama kaip nesveika ir iškrypėliška, t. y. LGBT žmonių“ (Česienė, Tereškinas, Takas ir kt., 2006, p. 64).

Nors lytinės orientacijos, kaip sudedamosios asmens privataus gyvenimo dalies, LR Konstitucija atskirai neišskiria, ši teisė ginama, kaip ir bet kuri kita teisė, susijusi su asmens privačiu gyvenimu. Lietuvos Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad žmogaus orumas yra neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė. Kiekvienas visuomenės narys turi prigimtini orumą. Konstitucijoje yra įtvirtinta valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą. Tai, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu susijusius santykius, turi garantuoti deramą jų apsaugą, yra viena iš žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, užtikrinimo prielaidų. Valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą reiškia ir tai, kad valstybės institucijos ir pareigūnai negali nepagrįstai riboti žmogaus teisių ir laisvių, žmogaus traktuoti vien kaip subjekto, priklausančio tam tikrai socialinei, ekonominei, profesinei ar kitokiai kategorijai. Kiekvienu atveju į žmogų turi būti žvelgiama kaip į laisvą asmenybę, kurios žmogiškasis orumas yra gerbtinas (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. Nutarimas) (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2011 m. ataskaita, 2012).

Apibendrinant galima išskirti 5 pagrindinius veiksnius, su kuriais dažniausiai susiduria LGBT: šeima, mokykla, bendraamžiai, religinių bendruomenių nuostatos, žiniasklaida. Atsivėrimas kitiems asmenims yra labai svarbus. Nuo šeimos, bendraamžių, visuomenės ir kt. reakcijos, nuomonės į homoseksualius asmenis, tai, kaip jie priima tokius asmenis, priklauso, ar bus pasakoma apie savo orientaciją, ar nebus. Atsiskleidus galima laisviau bendrauti su žmonėmis, kuriems pasakė apie savo orientaciją, įgyti pasitikėjimo savimi. Nebereikia apsimesti, meluoti ar tiesiog slėpti savo seksualinės orientacijos. Tačiau dauguma nelinkę atskleisti savo orientacijos: žmonių netolerantiškumas homoseksualiems asmenims, artimųjų skaudinimas ir melavimas apie lytinę orientaciją lemia tai, kad vis dar dalis LGBT nepasako apie save. Visgi galima teigti, kad žiniasklaida vaidina lemiamą vaidmenį konstruodama LGBT žmonių vaizdinius. Straipsniai ir laidos, kuriose prisiliečiama prie LGBT problemų, formuoja lietuvių supratimą apie šiuos asmenis. Žiniasklaidos vaizdiniai ne tik atspindi, bet ir kuria žmonių ar grupių suvokimą, pasipriešinimą ar konfliktus. Valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą. Lietuvos Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad žmogaus orumas

yra neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė. LR Konstitucijoje lytinės orientacijos teisė ginama, kaip ir bet kuri kita teisė, susijusi su asmens privačiu gyvenimu.

3. TOLERANCIJOS SAMPRATA IR RŪŠYS

Tolerancija - tai pakantumas kitiems, supratimas, kad kitas žmogus gali skirtis nuo mūsų, ir pripažinimas, kad jis turi teisę būti kitoks nei mes. Šis žodis kilo iš lotyniško „tolerantia“, reiškiančio kantrybę, ir pirma buvo vartojamas kalbant apie religijos laisvę ir pakantumą kitatikiams. Pasaulyje gyvena daugybė skirtingų žmonių grupių – baltaodžiai ir juodaodžiai, katalikai ir musulmonai, vyrai ir moterys, homoseksualai ir heteroseksualai. Mes galime nemėgti kai kurių iš jų, ir, žinoma, kai kurie gali nemėgti mūsų. Tačiau jei visi laikysimės taisyklės, kad skirtumai – ne pagrindas nesantaikai, užgauliojimams ar persekiojimui, kiekvienas galėsime jaustis saugiai. Jei esi tolerantiškas, tai dar nereiškia, kad tu privalai draugauti su tais, kurių nemėgsti, juos aukštinti ar garbinti. Tolerancija – tai paprasčiausiai supratimas, kad jie yra tau lygūs, kad jie – tokie patys žmonės, piliečiai, asmenybės, ir turi vienodas teises kaip ir tu. Tolerancija gina žmogaus teisę gyventi pagal savo paties pažiūras ir įsitikinimus. Kartu ji reikalauja tas pačias teises pripažinti ir kitiems. Tolerancija suponuoja žmonių tarpusavio santykių lygiateisiškumą, abipusę pagarbą ir tarpusavio supratimą. Tik taip įmanoma pasiekti žmonių santykių darną (www.tja.lt).

„Lietuva su kitataučiais palaikė draugiškus santykius. Šių santykių toleranciją galėjo lemti prekybiniai ryšiai, kurie buvo itin svarbūs naujai besikuriančiai valstybei. Kitataučių svarba Lietuvai atsikleidžia jau tuomet, kai Žygimantas Augustas priima iš Čekijos išvarytus žydus bei juos apgyvendina Lietuvoje. Valdovui nebuvo svarbu kitų šalių kritika jo poelgio atžvilgiu, jis jautėsi besielgiantis teisingai. Žygimantas Augustas buvo vienas tolerantiškiausių LDK valdovų. Galbūt pavyzdį, kaip palankiai sutikti kitataučius savo šalyje, jis paėmė iš Vytauto Didžiojo - labiausiai tautinių mažumų mylimo ir gerbiamo LDK valdovo. Vytautas Didysis integravo Lietuvoje įvairias tautas: po 1397 m. žygio prie Juodosios jūros jis apgyvendino Lietuvoje (daugiausia Trakuose bei jų apylinkėse) netgi 383 karaimų šeimas. Jo valdymo metais kita tauta, totoriai, užėmė svarbias pareigas valdovo raštinėje, buvo puikūs pasiuntiniai bei žmonės, kuriais Vytautas Didysis bene labiausiai pasitikėjo. Verta nepamiršti ir 1388 m. Bresto privilegijos, kuri

Vytauto Didžiojo buvo suteikta žydams - seniausiai Lietuvoje gyvenančiai neluominei bendruomenei. Šia privilegija žydai buvo paskelbti laisvaisiais žmonėmis, taip pat ypatinga tolerancija buvo pareikšta jų išpažįstamai religijai - pripažinta teisė išpažinti savo tikėjimą, švęsti religines šventes ir uždrausta kaltinti žydus vartojant krikščionių kraują ritualiniams tikslams“ (Kriaučiūnaitė, 2012).

Už žydų religinių teisių pažeidimą grėsė griežtos bausmės. Pasak Kriaučiūnaitės (2012), „jei ieškotume tikrųjų lietuviškosios tolerancijos ištakų, turėtume stabtelėti netgi ne ties Vytauto Didžiojo epocha, neretai žydų vadinama „aukso amžiumi“, bet žvilgtelėti šimtą metų atgal – į Gedimino laikus. Gediminas – pirmas valdovas, parodęs ir skatinęs toleranciją. Savo laiškais jis kvietė įvairių tautybių bei religijų atstovus į Lietuvą, žadėjo jiems puikias galimybes prasigyventi. Senoji Lietuvos istorija yra kupina tolerancijos tiek įvairioms religijoms, tiek įvairių tautybių atstovams“.

Sprindžiūnas, Sabaliauskienė, Toleikis Ir kt. (2004, p. 13) išskiria šias tolerancijos sritis:

1. Politinė tolerancija sietina su viešuoju gyvenimu ir svarbiausiomis piliečių teisėmis bei laisvėmis. Tai sąžinės ir žodžio laisvė (reiškianti laisvę ne tik laisvai mąstyti, bet ir viešai skelbti savo įsitikinimus), teisė organizuoti susirinkimus ir rengti demonstracijas, teisė kurti visuomenės organizacijas. Politinė tolerancija - kaip pamatinė demokratijos vertybė, padedanti tinkamai spręsti vertybinius konfliktus, neišvengiamai kylančius skirtybių pilnoje šiuolaikinėje visuomenėje. Politinė tolerancija būtina kaip teisingumo siekimo visuomenėje strategija, kaip laisvų ir lygiateisių piliečių bendradarbiavimo sąlyga.

2. Moralinė tolerancija dažniau siejama su asmens privataus gyvenimo sritimi. Į šią sritį įeina asmenų tarpusavio bendravimo įpročiai (kito žmogaus išklausymas, nežeminimas). Moralinė tolerancija grindžiama asmens vertės, orumo pripažinimu ir gerbimu, jautrumu žmogui ir atsakomybe už jo likimą ir kt.

3. Socialinė tolerancija - tai skirtingų žmonių taikaus ir tinkamo bendradarbiavimo sąlyga. Demokratinėje visuomenėje siekiama visose socialinio gyvenimo srityse užtikrinti piliečių lygybę, nepaisant jų rasės, lyties, kilmės, išsilavinimo, priklausymo tam tikram visuomenės sluoksniui ir pan.

4. Religinė tolerancija pirmiausia reiškia piliečių diskriminacijos religiniu pagrindu atsisakymą ir pačių religijų atstovų pretenzijų absoliutumo atsisakymą. Šiuolaikinės demokratinės valstybės religinę toleranciją įtvirtina garantuodamos piliečių sąžinės laisvę, o pačios laikosi neutralumo principo. Šios tolerancijos rūšys akcentuoja žodžio laisvę, asmens vertės, orumo pripažinimą ir gerbimą, piliečių lygybę ir pan.

Pasak R. Plečkaičio (1998, p. 91), „kaip atskiros tolerancijos rūšys gali būti išskiriamos kūrybos, skonio ir kt. tolerancija. Juk tolerancija, būdama ne savitikslių, o priemonė kitiems

tikslams - tiesai ir gėriui - siekti, gali atsiskleisti įgydama įvairiausių išraiškos formų, susijusių su prievartos atsisakymu, pagarba kitam žmogui, laisvei ir pan“. „J. Girniaus (Sprindžiūnas, Sabaliauskienė, Toleikis ir kt., 2004, p. 11) nuomone, esminis tolerancijos reikalavimas - „nepasiduoti neapykantos pagundai ir nesiimti prievartos - idėjinės kovos nepaversti „pilietiniu karu“. Ne visi įsitikinimai yra lygiai teisingi, bet joks nuoširdus įsitikinimas nėra nusikaltimas“. Galima daryti išvadą, kad žmogui tolerancijos reikia mokytis visą savo gyvenimą“.

Apibendrinami mokslinę literatūrą darome išvadą, jog yra išskiriamos šios tolerancijos sritys: politinė, moralinė, socialinė, religinė. Tačiau gali būti ir išskirtų tokių rūšių kaip: skonio, kūrybos ir pan. Pagrindinis tolerancijos reikalavimas - nepasiduoti neapykantai. Tolerancija yra pakantumas kitiems, supratimas, kad kitas žmogus gali skirtis nuo mūsų, ir pripažinimas, kad jis turi teisę būti kitoks nei mes. Tolerancija gina žmogaus teisę gyventi pagal savo paties pažiūras ir įsitikinimus. Nuo Gedimino laikų Lietuva garsėjo tolerancija įvairių religijų ir įvairių tautybių atstovams.

3.1. Tolerancijos ugdymo gairės

Tolerancija ugdoma mikro, mezo, egzo, makro aplinkose, t.y. šeimoje, mokykloje, jaunimo organizacijose, religinėse bendruomenėse, žiniasklaidoje.

„**Mokyklos** įtaka moksleivių tolerancijos raidai lemia ne tik pamokose perteikiamas ugdymo turinys, bet ir palankus vidaus klimatas, moksleivių santykiai su mokytojais ir bendraamžiais, mokyklos darbo organizavimas, auklėjimo ir mokymo būdai ir t.t., kitaip sakant – visas mokyklinis gyvenimas. Pasak B. A. Reardon (cit. Sprindžiūnas, Sabaliauskienė, Toleikis ir kt., 2004, p. 24, 31) mokykla gali padėti moksleiviams atmesti kai kuriuos nepagrįstus socialinius prietarus (pavyzdžiui, išankstinį priešišumą tam tikrai žmonių grupei), išmokyti konfliktus spręsti be prievartos. Palankias sąlygas tolerancijai ugdyti teikia literatūros, užsienio kalbų, istorijos, visuomenės mokslų, filosofijos, etikos, religijų, menų, netgi matematikos ir kitų tikslųjų mokslų pamokos. Vadinasi, tolerancijos ugdymo sėkmė mokykloje priklauso nuo kryptingo pasinaudojimo mokomųjų dalykų galimybėmis bei pozityvios pedagogų ir moksleivių sąveikos. Pedagogai, norintys išmokyti vaikus tolerancijos, turėtų ne ignoruoti esamus tautinius, religinius, rasinius, socialinius, amžiaus, fizinius, lyčių ir kitokius skirtumus, gyvuojančius supančiame pasaulyje, o mokyti vaikus tuos skirtumus toleruoti, geriau pažinti ir gražiai bendrauti su kitokiais negu jie žmonėmis“.

„Tolerancija yra pripažįstama Europos ir Lietuvos dokumentuose kaip svarbi vertybė, tačiau ji neretai yra nepakankamai ugdoma mokykloje. Tyrimų, atskleidžiančių tolerancijos būklę, jos ugdymo galimybes, paauglystėje stinga. Vaiko teisių konvencijoje (1989 m. Vaiko

teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose, 2000) pabrėžiama būtinybė gerbti visuomenės, kurioje gyvena vaikas, kultūrinės vertybes bei auklėti vaiką Jungtinių Tautų Organizacijos Įstatuose paskelbtų idealų, ypač taikos, kilnumo, pakantų, lygybės ir solidarumo dvasia. Europos Tarybos dokumentuose pabrėžiama, kad tolerancija padeda pasiekti supratimą, įveikti įtarumą bei baime, atrasti bendrus interesus tuo pat metu gerbiant skirtybes“ (Sidaravičienė, 2004).

Žiniasklaida. Erentaitė, Reingardė, Vasiliauskaitė (2010, p. 7, 8, 9, 16, 17) atliko tyrimą „Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose“. „Tyrimas išryškino Lietuvos mokyklinio švietimo ribotumą rengiant jaunimą realiam šiuolaikiniam gyvenimui. Jaunas žmogus iš tėvų, mokytojų, socialinių pedagogų, psichologų globos išsina į gyvenimą neturėdamas pakankamos informacijos apie visuomenės socialinę struktūrą, visuomenės grupių įvairovę ir dirbtinai sukurtą žmonių skirtingos rasės, etniškumo, lyties, amžiaus, sveikatos būklės diskriminaciją, apie lyčių santykius visuomenėje ir šeimoje, apie žmogaus lytiškumo sklaidą – heteroseksualumą, biseksualumą, transseksualumą, homoseksualumą... Tyrimo ataskaitos įžangoje autorės akcentuoja, kad multikultūriškumo suvokimą spartina kitų kultūrų pažinimas, kultūrų skirtumų supratimas ir individo noras bei gebėjimas vaduotis iš diskriminacinių ir stereotipinių nuostatų. Tačiau, kai minėtos patirties nėra, .. tuomet jis pats ima kurti nepakantumo kitokiems atmosferą, skleisti nepagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms... Mokykloje neakcentuojama žmogaus kaip asmenybės vertė ir asmenybės tapatybės struktūra. Multikultūriniu ugdymu siekiama pripažinti, kad įvairių socialinių kultūrinių grupių gyvenimo būdai yra saviti ir nė vienas iš jų nėra vertingesnis ar mažiau vertingas už kitą. Multikultūriškumas skatina tarpkultūrinį pažinimą, geresnį savo ir kitų kultūrų savitumo suvokimą, savigarbą ir pagarbą kitam... Švietimo sistema suteikia žmonėms galimybių atskleisti gabumus ir juos lavinti, įgyti naujų įgūdžių ir pagerinti gyvenimo kokybę. Ji taip pat suteikia galių dalyvauti priimančias sprendimus, keisti asmeninį ir visuomenės gyvenimą“.

Multikultūrinis ugdymas kilo iš fundamentalaus principo, teigiančio, kad visi ir kiekvienas turi kultūrą, kaip gyvenimo stilių, kaip mentaliteto, tradicijų, argo, akcento, dialekto, aprangos ir šukuosenos, stiliaus, virtuvės, elgesio taisyklių, dainų, sakmių, literatūros, simbolių, įgimtų fizinių duomenų, požiūrių, moralinių ir estetinių vertybių, išsilavinimo, darbinių įgūdžių, tikėjimo ir kt. visumą. Tik ji – kultūra – skirtinga: ne gera ir bloga, aukšta ar žema, visavertė ir nevisavertė, išvystyta ir neišvystyta, civilizuota ir primityvi, o skirtinga, nepanaši viena į kitą, turinti savo vertę ir trūkumus, plusus ir minusus, stipriąsias ir silpnąsias puses... Multikultūrinis ugdymas padeda suvokti, kad: visuomenė, kurioje mes gyvename, nėra statiška, joje nuolatos vyksta kultūrinio ir socialinio charakterio kaita; etninė ir kultūrinė įvairovė – visuomenės turtėjimo, susitelkimo ir išlikimo pagrindas; visų etninių grupių atstovams būtina suteikti

vienodas galimybes; demokratinėje visuomenėje individas privalo turėti pasirinkimo teisę identifikuoti save atitinkamos etninės ir kultūrinės grupės atstovu... Multikultūrinis ugdymas įtakoja visus, nepriklausomai nuo jų tautybės, kalbos, lyties ar socialinio statuso. Mokiniam, atstovaujantiems dominuojančią kultūrą, multikultūrinis ugdymas reikalingesnis nei kitiems, nes būtent jiems dažniausiai formuojamas klaidingas mūsų visuomenės įvairovės įvaizdis (Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 5, 6).

„Vaiko socializacijos procese pagrindinį vaidmenį atlieka šeima, o po to ir mokykla. Vaikų sąmonėje įsirėžia viskas: ką ir kaip tėvai daro, ko ir kaip neapkenčia, myli, dėl ko džiaugiasi ar liūdi. Vaikai ateidami į mokyklą jau būna iš tėvų perėmę įvairias elgesio, veiklos, charakterio savybes: kilnumą ir taurumą, subtilumą ir uždarumą, šiurkštumą ir neišsiauklėjimą. Vaikui pradėjus eiti į mokyklą šeimos partneriu mokymo ir auklėjimo procese tampa mokykla, papildomojo ugdymo įstaigos“ (Sėkminga mokyklų bendruomenių bendradarbiavimo patirtis, p. 4).

Nuo vaikystės vaikams teikiama prieštaringa informacija tiek apie teigiamus, tiek apie neigiamus dalykus, apie kitaip atrodančius asmenis (pvz., kita rasė, lytis, etninė kilmė, kultūra). Vaikai pateiktą neigiamą informaciją įsisavina gana greitai. Suaugusieji įtakoja vaikų vystymąsi. Šeimoje labai svarbu tarpusavio santykiai ir sąveika. Yra daug veiksnių, kurie lemia netolerancijos ir išankstinio nusistatymo atsiradimą. Yra išskirti 4 klaidingi teiginiai apie netoleranciją: 1) kol vaikai nepatiria netolerancijos, jie nežino, kas yra netolerancija; 2) keičiasi vaikų požiūris „iš viršaus į apačią“, suaugusieji turėtų mokyti vaikus būti tolerantiškais nuo pat vaikystės; 3) vaikai ima pavyzdį iš tėvų, todėl patys dažnai elgiasi kaip tėvai (pvz., jei tėvai netolerantiški, tai ir vaikai taip pat netoleruoja tam tikros grupės); 4) vaikystėje patirta netolerancija nėra susijusi su poelgiais suaugus (Killen, Rutland, Ruck, 2011).

„Tolerancijos ir pagarbos ugdymas prasideda šeimoje. Šalia tinkamo elgesio pavyzdžio, šilto ir palaikančio bendravimo šeimoje yra svarbu ugdyti vaiko empatiją (gebėjimą įsijausti, pamatyti situaciją kito žmogaus akimis) ir toleranciją. Visų pirma svarbu pradėti nuo pagarbos kitam ugdymo, nes tai yra gerų santykių pagrindas. O gerbti kitą yra sunku, kai negerbi savęs. Taigi svarbu ugdyti ir vaiko pagarbą pačiam sau. Savigarba formuojasi, girdint ir įsidėmint aplinkinių vertinimus. Vaikystėje ir paauglystėje svarbų vaidmenį atlieka suaugusiųjų – tėvų ar globėjų – vertinimai, jų elgesys. Skaudžios pastabos, nuolatinė kritika, paskatinimų nebuvimas, pasiekimų nepastebėjimas ir fizinių bausmių naudojimas yra rizikos veiksniai, kurie gali mažinti vaiko ar paauglio pasitikėjimą savimi. Tėvai gali ugdyti vaiko savigarbą, mokydami jį rūpintis savo išvaizda, savo daiktais, džiaugtis savo pasiekimais, konstruktyviai išreikšti savo nuomonę, net jei ji skiriasi nuo kitų nuomonės, ir kt. Taip yra išreiškiama pagarba sau, savo kūnui, savo daiktams, savo įsitikinimams, požiūriui. Pagarbą kitam vaikas gali parodyti jį išklausydamas,

būdamas mandagus, paslaugus, pripažindamas žmonių skirtumus. Empatijos, tolerancijos ugdymas vyksta ne tik šeimoje, bet ir ugdymo įstaigoje – vaikų darželyje, vėliau mokykloje“ (Antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos kitam ugdymas, 2011, p. 52, 53).

„Jaunuoliai mokosi būti tolerantiški įvairovei ne tik savo šeimoje arba ugdymo įstaigoje, bet ir bendraudami su bendraamžiais. **Jaunimo organizacijos** gali prisidėti prie tolerancijos ugdymo, keisdamos nusistovėjusius visuomenėje stereotipus ir klaidingas nuostatas (pvz., dėl neįgaliųjų, tautinių mažumų, seksualinių mažumų ir kt.). Tai gali vykti kviečiant mažumų atstovus įsitraukti į jaunimo organizacijos veiklą, taip pat viešinant ir informuojant visuomenę įvairiais kanalais apie faktus, griaunančius visuomenėje vyraujančius mitus ir stereotipus apie socialines ir etnines grupes (pvz., kad homoseksualumas yra liga arba kad visi psichikos sutrikimų turintys žmonės yra pavojingi). Kad jaunimo organizacijų atstovai patys geriau suprastų stereotipų pasekmes, yra siūloma surengti konferenciją, diskusiją arba susitikimą prie apskritojo stalo su organizacijų, atstovaujančių socialinėms ir etninėms mažumoms, nariais. Susitikimo tikslas būtų iš arčiau pasižiūrėti, kaip gyvena šių grupių atstovai, su kokiomis išankstinėmis nuostatomis ir diskriminacijos apraiškomis susiduria, kokios situacijos yra dažniausios“ (Antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos kitam ugdymas, 2011, p. 56).

Apibendrinant galima teigti, jog tolerancija turi būti skiepijama nuo pat ankstyvo amžiaus. Svarbu suderinti šeimos ir ugdymo įstaigos elgesio formavimo ar koregavimo strategiją. Šeimoje ir mokykloje turi vyrauti suderintos ir panašios elgesio taisyklės ir jei mokykloje neleidžiama tyčiotis, šeimoje toks elgesys taip pat neturi būti toleruojamas, ir atvirkščiai. Tokio rezultato pasiekti neįmanoma be efektyvaus tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo. Tolerancijos ugdymas per švietimą reikalingas tam, kad lavintų jaunų žmonių gebėjimą savarankiškai vertinti, kritiškai mąstyti ir etiškai samprotauti. Multikultūriniu ugdymu siekiama pripažinti, jog kitų kultūrinių grupių gyvenimo būdai yra saviti. Multikultūriškumas skatina tarpkultūrinį pažinimą, geresnį savo ir kitų kultūrų savitumo suvokimą, savigarbą ir pagarbą kitam. Jaunimo organizacijos gali prisidėti prie tolerancijos ugdymo įvairiomis iniciatyvomis, siūlydamos savo idėjas, sprendimus, keisti nusistovėjusius visuomenėje stereotipus, klaidingas nuostatas apie kitus žmones.

4. VYRESNIŲ PAAUGLIŲ POŽIŪRIO Į KULTŪRINĘ ĮVAIROVĘ KAIP Į TOLERANCIJOS RAIŠKOS PRIELAIĐĄ EMPYRINIS TYRIMAS

4.1. Tyrimo organizavimas ir metodai

Kiekybinio tyrimo ypatumai: Kiekybinio tyrimo pamatas – požymių matavimas. Šiuolaikinių tyrimų metodologijoje matavimu vadinama procedūra, kai, laikantis tam tikrų taisyklių, objektams priskiriamos reikšmės, žymimos simboliais (skaičiais, skaitmenimis, raidėmis ir kt.); jų seka, išdėstyta tiesėje pagal nustatytas taisykles, vadinama skale (Bitinas, 2006).

1. Literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas: nagrinėta įvairių autorių darbai šiomis tyrimo kryptimis: apie toleranciją, netoleranciją dėl religijos, tikėjimo ar įsitikinimų, rasės ar etninės priklausomybės, lytinės orientacijos, diskriminaciją, kultūrinę įvairovę, LR įstatymai. Studijuota su darbo tema susiję įvairių autorių darbai: moksliniai straipsniai, mokslo darbai, mokslinių konferencijų medžiaga, vadovėliai, įvairūs įstatymai. Literatūros šaltinių analizė padėjo suformuluoti darbo hipotezę, tikslą, uždavinius, sudaryti anketą, apibendrinti tyrimo rezultatus ir išvadas.

2. Tyrimo metodai

Teoriniai: mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros šaltinių, taip pat LR dokumentų apibendrinimas;

Empiriniai: anketinė apklausa;

Statistiniai: duomenys apdoroti ir diagramos sudarytos naudojantis SPSS 17.0 statistinių duomenų apdorojimo paketu.

3. Anketinė apklausa. Tyrime iš viso dalyvavo 100 respondentų: iš jų 56% berniukai ir 44% mergaičių, 40% vienuoliktokų, 60% dvyliktokų, 40% - 17 metų, 43% - 18 metų, 17% - 19 metų. Apklausoje dalyvavo X miesto technologijų ir verslo mokymo centro mokiniai, jų amžiaus vidurkis 18 metų. Naudotas tyrimo instrumentas – anoniminė anketinė apklausa parengta darbo autorės; anoniminis klausimas buvo parengtas siekiant išsiaiškinti vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę. Siekiant įvertinti klausimyno vidinį (skalių) patikimumą buvo apskaičiuota Cronbacho α . Cronbacho α internalas yra nuo 0,688 iki 0,837, kas rodo pakankamai gerą patikimumą ir skalių bendrą rodiklį leidžia naudoti tolesnei tyrimo duomenų analizei. Klausimą sudarė 50 uždaro tipo teiginių, moksleiviai turėjo pasirinkti jiems tinkamą variantą. Anketos turinį sudarė demografiniai duomenys: lytis, amžius, klasė ir teiginiai apie toleranciją. Apklausos metodas anketa pasirinkta dėl respondentų, todėl, kad šis metodas leidžia per trumpą

laiką apklausti daug tiriamųjų. Anketinės apklausos būdu buvo nustatyta vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę. Anketų metodu 2013 metų sausio – vasario mėnesiais ištirti X miesto profesinės mokyklos vyresnieji paaugliai. Anketa buvo sudaryta penkių „teiginių bloku“: 1 – Mokykla (1 – 10 teiginiai), 2 – Šeima (11 – 19 teiginiai), 3 – Draugai (20 – 29 teiginiai), 4 – Visuomenė (30 – 40 teiginiai), 5 Subjektyvi nuomonė apie toleranciją (41 – 50 teiginiai). Anketa buvo parengta pagal 5 pakopų ranginę skalę (visiškai sutinku, sutinku, abejoju, nesutinku, visiškai nesutinku). Tai bene dažniausias duomenų grupavimo būdas. Jo esmė ta, kad visi atsakymai eina griežtai didėjančia ar mažėjančia tvarka (Kardelis, 2002, p. 191).

4. Duomenims apdoroti buvo naudoti statistinės analizės metodai. Gauti tyrimo duomenys skaičiuoti matematinės statistikos metodais. Anketinės apklausos duomenys įvertinti absoliučiais dažniais ir procentais. Visi skaičiavimai atlikti kompiuteriu naudojantis programa „SPSS“ 17.0 statistinių duomenų apdorojimo paketu. Prieš atliekant detalę statistinę analizę duomenys buvo pakartotinai patikrinti. Gautų kintamųjų įvertinimui buvo naudojami aprašomosios statistikos metodai. Buvo atlikta kiekybinių kintamųjų dažnių analizė. Apskaičiuota tyrimo duomenų dažnis (N), jo procentinė išraiška (proc.). Kintamųjų sąsajoms bei patikimumui nustatyti buvo naudojamas Spearmano koreliacijos koeficientas. Statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$. Siekiant įvertinti klausimyno vidinį (skalių) patikimumą buvo apskaičiuota Cronbacho α . Cronbacho α internalas yra nuo 0,688 iki 0,837, kas rodo pakankamai gerą patikimumą ir skalių bendrą rodiklį leidžia naudoti tolesnei tyrimo duomenų analizei.

4.2. Tyrimo rezultatų analizė

1 blokas Mokykla (1 – 10) buvo sudarytas iš teiginių, įgalinančių įvertinti, ar mokykloje yra aktyviai ugdoma tolerancija. Jame mokinių buvo klausama, ar pamokų metu diskutuojama apie etnines mažumas, kitą religiją išpažįstančius asmenis, rases, seksualinės mažumas, toleranciją, netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis, mokykloje vyksta renginiai/projektinės veiklos susijusios su tolerancija. Nustatyta, kad Cronbacho α 0,821, taigi skalė yra patikima.

Tyrimo dalyvavę asmenys dažniausiai nurodė, kad abejoja su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.) (nurodė 45 proc. tiriamųjų). 25 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka su šia nuostata. 16 proc. tiriamųjų sutinka, 13 proc. nurodė, kad nesutinka ir tik 1 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji dažniausiai nurodė, jog abejoja su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmą, budizmą ir pan.) (nurodė 47 proc.

tiriamųjų). 19 proc. nurodė, jog visiškai nesutinka su šia nuostata. 17 proc. tiriamųjų sutinka, 17 proc. nurodė, jog nesutinka, 0 proc. visiškai sutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys teigia, kad abejoja su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie rases (juodaodžiai) (nurodė 33 proc. tiriamųjų). 29 proc. nurodė, kad nesutinka su šia nuostata. 25 proc. tiriamųjų sutinka, 12 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka ir tik 1 proc. visiškai sutinka.

Tyrimo dalyviai mano, jog visiškai nesutinka su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes) (nurodė 30 proc. tiriamųjų). 29 proc. nurodė, jog abejoja su šia nuostata. 24 proc. tiriamųjų sutinka, 15 proc. nurodė, jog nesutinka, 2 proc. visiškai sutinka.

Tiriamieji nurodė, kad sutinka su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie netolerancija kitam žmogui ir jos priežastis (nurodė 41 proc. tiriamųjų). 32 proc. mano, kad abejoja su šia nuostata. 14 proc. tiriamųjų nesutinka, 8 proc. nurodė, kad visiškai sutinka ir tik 5 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys dažniausiai nurodė, kad abejoja su nuostata, kad klasių auklėtojai organizuoja klasių valandeles apie toleranciją (nurodė 38 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 14 proc. tiriamųjų nesutinka, 8 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 7 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji teigia, kad sutinka su nuostata, kad pamokų metu ugdoma tolerancija (nurodė 54 proc. tiriamųjų). 26 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 13 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 4 proc. nurodė, kad nesutinka, 3 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji nurodė, jog sutinka su nuostata, kad mokykloje vyksta renginiai, skirti tolerancijos dienai paminėti (nurodė 48 proc. tiriamųjų). 36 proc. nurodė, kad visiškai sutinka su šia nuostata. 11 proc. tiriamųjų abejoja, 4 proc. nurodė, kad nesutinka, 1 proc. visiškai nesutinka.

Iš gautų tyrimo rezultatų (žr. 1 lent.) galima daryti išvadą, kad profesinėje mokykloje ugdoma tolerancija (vyksta renginiai, įvairūs projektai, per pamokas diskutuojama apie kultūrinę įvairovę). Profesinėje mokykloje moksleiviai įgyja ne tik akademinės žinias, vertybių sistema taip pat yra formuojama. Per klasės valandėlės aptariamoms moksleiviams aktualios temos, problemos. Tolerancija ugdoma ne tik pamokų metu, tačiau ir dalyvaujant įvairiuose mokyklos projektuose, paauglys gali jaustis reikšmingas, reikalingas, atlikti tai ką įsipareigojo. Mokytojo elgesys, asmeninės savybės (jautrumas, empatija, teisingumo siekimas, nuoširdumas) paaugliui yra pavyzdys. Tolerantiškas pedagogas pripažins kito žmogaus orumą, nežemins, maloniai ir gražiai elgsis su visais, sugebės išklausti, nepažeidinės kitų teisių ir pan. Pedagogas savo elgesiu turi būti pavyzdys ne tik mokiniams, bet ir ugdymo įstaigai, kurioje jis dirba. Labai

svarbu, kad paaugliai suprastų supratimo, pagarbos jausmą. Kai jie supras, priims kitus, taip kaip galvoja, atrodo, tik tada įveiks tuos barjerus, kurie juos skiria.

1 lentelė

Mokyklos įtakos vyresnių paauglių tolerancijos kultūrinei įvairovei rodiklių pasiskirstymo analizė

Teiginiai	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Abejoju		Sutinku		Visiškai sutinku	
	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.
Per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)	25	25	13	13	45	45	16	16	1	1
Per pamokas diskutuojama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)	19	19	17	17	47	47	17	17	0	0
Per pamokas diskutuojama apie rases (juodaodžiai)	12	12	29	29	33	33	25	25	1	1
Per pamokas diskutuojama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes)	30	30	24	24	29	29	15	15	2	2
Per pamokas diskutuojama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis	5	5	14	14	32	32	41	41	8	8
Klasių auklėtojai organizuoja klasių valandeles apie toleranciją	8	8	14	14	38	38	33	33	7	7
Pamokų metu ugdoma tolerancija	3	3	4	4	26	26	54	54	13	13
Mokykloje vyksta renginiai, skirti tolerancijos dienai paminėti	1	1	4	4	11	11	48	48	36	36
Mokykloje vyksta įvairios projektinės veiklos, kurios skatina toleranciją	1	1	3	3	23	23	54	54	19	19

2 blokas Šeima (11 – 19) buvo sudarytas iš teiginių, iš kurių buvo vertinti kaip šeimoje ugdoma tolerancija. Šiame bloke mokinių buvo klausama, ar šeimoje palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas, kitą religiją išpažįstančius žmones, rases, seksualines mažumas, kalbama apie toleranciją, netoleranciją, jos priežastis, tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį, sudaro sąlygas susipažinti su skirtingomis kultūromis, skirtingais žmonėmis. Nustatyta, kad Cronbacho α 0,826, todėl šis skalės blokas patikimas.

Tyrimė dalyvavę asmenys mano, jog sutinka su nuostata, kad mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas (musulmonus ir pan.) (nurodė 34 proc. tiriamųjų). 22 proc. nurodė, kad nesutinka su šia nuostata. 21 proc. tiriamųjų abejoja, 18 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 5 proc. visiškai sutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys teigia, kad sutinka su nuostata, kad mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.) (nurodė 35 proc. tiriamųjų). 28 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 17 proc. tiriamųjų nesutinka, 14 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 6 proc. visiškai sutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie rases (juodaodžius ir pan.) (nurodė 35 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 18 proc. tiriamųjų visiškai nesutinka, 13 proc.) nurodė, kad nesutinka, 11 proc. visiškai sutinka.

Tyrimo apklaustieji abejoja su nuostata, kad mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes ir pan.) (nurodė 36 proc. tiriamųjų). 29 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka su šia nuostata. 23 proc. tiriamųjų nesutinka, 10 proc. nurodė, kad sutinka, 2 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad šeimoje kalbama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis (nurodė 38 proc. tiriamųjų). 30 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 15 proc. tiriamųjų nesutinka, 10 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 7 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji teigia, kad sutinka su nuostata, kad mano šeimoje ugdoma tolerancija (nurodė 60 proc. tiriamųjų). 20 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 15 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 3 proc. nurodė, kad nesutinka, 2 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys nurodė, kad sutinka su nuostata, kad šeimoje galima išmokti tolerancijos (nurodė 59 proc. tiriamųjų). 18 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 17 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 4 proc. nurodė, kad nesutinka, 2 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį (nurodė 51 proc. tiriamųjų). 22 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 20 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 5 proc. nurodė, kad nesutinka, 2 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji abejoja su nuostata, kad tėvai sudaro sąlygas susipažinti su skirtingomis kultūromis (nurodė 43 proc. tiriamųjų). 31 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 16 proc. tiriamųjų nesutinka, 6 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad tėvai sudaro sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis (nurodė 44 proc. tiriamųjų). 35 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 9 proc. tiriamųjų nesutinka, 8 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Išanalizavus gautus tyrimo duomenis (žr. 2 lent.) darome išvadą, kad šeimose palankiai atsiliepiama apie kultūrinę įvairovę, yra ugdoma tolerancija ir jos galima išmokti, tėvai savo

elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį ir sudaro sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis. Šeima turi savo charakterį, kuris lemia narių santykius su aplinka (kaimynais, giminėmis ir pan). Kiekviena šeima turi savo tradicijas, bendravimo stilių, vertybes. Stebėdamas šeimą vaikas perima šeimos gyvenimo būdą. Šeima atsirenka ir savaip įvertina visuomenės informavimo priemonių skelbiamas idėjas. Nuo šeimos dorovinės, dvasinės brandos, emocijų, kultūros priklauso pasirenkami pavyzdžiai, kuriuos perima vaikai. Tiriamieji abejoja ar šeimoje palankiai atsiliepiama apie seksualines mažumas; tėvai nesudaro sąlygų susipažinti su skirtingomis kultūromis (aplinkiniai gyventojai lietuviai, kalba ta pačia kalba, to paties tikėjimo, todėl nėra galimybių susipažinti su kitomis etninėmis grupėmis). Įgyta patirtis šeimoje atsiliepia visam gyvenimui. Šeimoje patirti ir išmokti teigiami ir neigiami pavyzdžiai turi didelės reikšmės vaikų tolesnei socializacijai integruojantis į ugdymo įstaigas ir pan.

2 lentelė

Šeimos įtakos vyresnių paauglių tolerancijos kultūrinei įvairovei rodiklių pasiskirstymo analizė

2 lentelės tęsinys 48 puslapyje

Teiginiai	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Abejoju		Sutinku		Visiškai sutinku	
	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas (musulmonus ir pan.)	18	18	22	22	21	21	34	34	5	5
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)	14	14	17	17	28	28	35	35	6	6
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie rases (juodaodžius ir pan.)	18	18	13	13	23	23	35	35	11	11
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes ir pan.)	29	29	23	23	36	36	10	10	2	2
Šeimoje kalbama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis	7	7	15	15	30	30	38	38	10	10
Mano šeimoje ugdoma tolerancija	2	2	3	3	20	20	60	60	15	15
Šeimoje galima išmokti tolerancijos	2	2	4	4	18	18	59	59	17	17
Tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį	2	2	5	5	22	22	51	51	20	20
Tėvai sudaro sąlygas susipažinti su skirtingomis kultūromis	4	4	16	16	43	43	31	31	6	6
Tėvai sudaro sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis	4	4	9	9	35	35	44	44	8	8

2 lentelės tęsinys

3 bloke Draugai (20 – 29) buvo pateikti teiginiai, kuriais siekiama išsiaiškinti ar paaugliai kalbasi su savo draugais apie kitą religiją išpažįstančius žmones, rases, seksualines ir etnines mažumas, toleranciją ir netoleranciją, jos priežastis, dalyvauja renginiuose/projektinėse veiklose, kurie skatina toleranciją. Nustatyta, kad Cronbacho α 0,819, taigi skalė yra patikima.

Tyrimo dalyvavę asmenys nurodė, kad nesutinka su nuostata, kad su draugais kalba apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.) (nurodė 28 proc. tiriamųjų). 27 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka su šia nuostata. 24 proc. tiriamųjų abejoja, 18 proc. nurodė, kad sutinka, 3 proc. visiškai sutinka.

Tiriamieji visiškai nesutinka su nuostata, kad su draugais kalba apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.) (nurodė 33 proc. tiriamųjų). 24 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 22 proc. tiriamųjų nesutinka, 18 proc. nurodė, kad nesutinka, 3 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad su draugais kalba apie kitų rasių žmones (juodaodžius ir pan.) (nurodė 32 proc. tiriamųjų). 26 proc. nurodė, kad nesutinka su šia nuostata. 19 proc. tiriamųjų visiškai nesutinka, 18 proc. nurodė, kad abejoja, 5 proc. visiškai sutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys nurodė, kad visiškai nesutinka su nuostata, kad su draugais kalba apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes) (nurodė 27 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 23 proc. tiriamųjų nesutinka, 23 proc. nurodė, kad abejoja, 4 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji abejoja su nuostata, kad su draugais kalba apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis (nurodė 36 proc. tiriamųjų). 27 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 15 proc. tiriamųjų nesutinka, 14 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 8 proc. visiškai sutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys sutinka su nuostata, kad draugai tolerantiški (nurodė 46 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 13 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 9 proc. nurodė, kad nesutinka, 9 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji abejoja su nuostata, kad draugai savo elgesiu rodo tolerantiškumą kitam (nurodė 43 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 13 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 7 proc. nurodė, kad nesutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad draugai skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis (nurodė 42 proc. tiriamųjų). 36 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 9 proc. tiriamųjų visiškai nesutinka, 8 proc. nurodė, kad nesutinka, 5 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad su draugais dalyvauja renginiuose tolerancijos dienai paminėti (nurodė 37 proc. tiriamųjų). 35 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 11 proc. tiriamųjų visiškai nesutinka, 9 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 8 proc. nesutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad su draugais dalyvauja įvairiose projektinėse veiklose, kurios skatina tolerancija (nurodė 33 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 13 proc. tiriamųjų visiškai nesutinka, 12 proc. nurodė, kad nesutinka, 9 proc. visiškai sutinka.

Iš gautų tyrimo rezultatų paaiškėjo (žr. 3 lent.), kad su draugais kalbama apie rases, kartu dalyvauja įvairiuose renginiuose ir projektuose tolerancijos dienai paminėti, draugai tolerantiški ir skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis. Tačiau su draugais nekalbama apie etnines mažumas, kitą religiją išpažįstančius žmones, seksualines mažumas, abejojama ar su draugais kalbama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis, kad draugai savo elgesiu rodo tolerantiškumą kitam. Labai svarbūs paauglio santykiai šeimoje, nes kuo jie blogesni tuo paauglį labiau veikia bendraamžiai. Paaugliai šeimoje įgytą patirtį panaudoja kurdami santykius su bendraamžiais. Paaugliai patys renkasi su kuo, kokiai grupei save priskirti, susitapatinti. Norint priklausyti grupei, reikia laikytis jos normų. Jei paaugliai nevertina pripažintų bendraamžių grupės elgesio normų, jie gali pradėti ieškoti aplinkos, kur pripažįstamos kitos vertybės ir normos.

3 lentelė

Draugų įtakos vyresnių paauglių tolerancijos kultūrinei įvairovei rodiklių pasiskirstymo analizė

3 lentelės 51 puslapyje

Teiginiai	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Abejoju		Sutinku		Visiškai sutinku	
	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.
Su draugais kalbu apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)	27	27	28	28	24	24	18	18	3	3
Su draugais kalbu apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)	33	33	22	22	24	24	18	18	3	3
Su draugais kalbu apie kitų rasių žmones (juodaodžius ir pan.)	19	19	26	26	18	18	32	32	5	5
Su draugais kalbu apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes)	27	27	23	23	23	23	23	23	4	4
Su draugais kalbu apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis	14	14	15	15	36	36	27	27	8	8
Mano draugai tolerantiški	9	9	9	9	23	23	46	46	13	13
Draugai savo elgesiu rodo tolerantiškumą kitam	4	4	7	7	43	43	33	33	13	13
Draugai skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis	9	9	8	8	36	36	42	42	5	5
Su draugais dalyvaujate renginiuose tolerancijos dienai paminėti	11	11	8	8	35	35	37	37	9	9

Su draugais dalyvaujate įvairiose projektinėse veiklose, kurios skatina tolerancija	13	13	12	12	33	33	33	33	9	9

3 lentelės tęsinys

4 bloko Visuomenė (30 – 40) teiginiais siekiama išsiaiškinti kaip visuomenė įtakoja paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę: ar egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo, kitų tautybių atžvilgiu, nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinės tradicijas, turi būti toleruojamos krikščioniškos ir nekrikščioniškos religijos, Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo mokėti ir kalbėti lietuvių kalba, visuomenė tolerantiška kitataučiams, kokią įtaką tolerancijos ugdymui turi šeima, mokykla, draugai, visuomenė, žiniasklaida. Nustatyta, kad Cronbacho α 0,688, šis skalės blokas patikimas.

Tyrimė dalyvavę asmenys sutinka su nuostata, kad apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš TV (nurodė 49 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad visiškai sutinka su šia nuostata. 21 proc. tiriamųjų abejoja, 4 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 3 proc. nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš radijo (nurodė 47 proc. tiriamųjų). 26 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 14 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 7 proc. nurodė, kad nesutinka, 6 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš spaudos (nurodė 62 proc. tiriamųjų). 20 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 11 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 4 proc. nurodė, kad nesutinka, 3 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys teigia, kad sutinka su nuostata, kad apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš interneto (nurodė 62 proc. tiriamųjų). 22 proc. nurodė, kad visiškai sutinka su šia nuostata. 15 proc. tiriamųjų abejoja, 11 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 0 proc. nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš draugų (nurodė 50 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 7 proc. tiriamųjų nesutinka, 5 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 5 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš asmeninės patirties (nurodė 49 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 9 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 5 proc. nurodė, kad nesutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija kitų tautybių atžvilgiu (nurodė 45 proc. tiriamųjų). 29 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 14 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 10 proc. nurodė, kad nesutinka, 2 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimo dalyviai abejoja su nuostata, kad Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo (nurodė 53 proc. tiriamųjų). 29 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 10 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 6 proc. nurodė, kad nesutinka, 2 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys nurodė, kad sutinka su nuostata, kad Lietuvos Respublikos gyventojai nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinės tradicijas (nurodė 39 proc. tiriamųjų). 34 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 15 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 8 proc. nurodė, kad nesutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos krikščioniškos religijos (nurodė 47 proc. tiriamųjų). 32 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 11 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 5 proc. nurodė, kad nesutinka, 5 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos nekrikščioniškos religijos (nurodė 39 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 16 proc. tiriamųjų nesutinka, 10 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 2 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys abejoja su nuostata, kad Lietuvos visuomenė tolerantiška kitataučiams (nurodė 50 proc. tiriamųjų). 32 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 9 proc. tiriamųjų nesutinka, 8 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 1 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji visiškai sutinka su nuostata, kad Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo mokėti lietuvių kalbą (nurodė 38 proc. tiriamųjų). 38 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 14 proc. tiriamųjų abejoja, 8 proc. nurodė, kad nesutinka, 3 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji visiškai sutinka su nuostata, kad Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo kalbėti lietuvių kalba (nurodė 38 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 17 proc. tiriamųjų abejoja, 8 proc. nurodė, kad nesutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Gauti tyrimo rezultatai parodė (žr 4 lent.), jog tiriamieji sutinka, kad dažniausiai sužino apie netolerantiškumą iš TV, radijo, spaudos, interneto, draugų, asmeninės patirties. Taip pat sutinka, kad Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija kitų tautybių atžvilgiu, LR gyventojai nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinės tradicijas, Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos krikščioniškos ir nekrikščioniškos religijos, žmonės privalo mokėti ir kalbėti lietuvių kalbą. Tačiau tyrimo dalyviai abejoja ar Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo, visuomenė yra tolerantiška kitataučiams. Daugelis vertybių, nuostatų, normų, elgesio pavyzdžių yra perduodami ne tiesiogiai, bet per žiniasklaidos priemones (televiziją, laikraščius, žurnalus, radiją, garso ir vaizdo įrašus, internetą ir pan.). Žiniasklaida apie žmogaus teises pakankamai nekalba, todėl ne visi žmonės apie savo teises žino. Tėvai, pedagogai turėtų padėti paaugliui pasirinkti tinkamą

informaciją žiniasklaidoje. Išmantis asmuo žiniasklaidos pranešimus supranta, jog pateikta informacija yra sugalvota, kad turėtų didesnę poveikį ir informacija būtų įsisavinta, stengiamasi formuoti supratimą apie pasaulį. Žiniasklaidos priemonių pagalba išsilavinęs žmogus sugeba tinkamai įvertinti pateiktą informaciją, tačiau paauglys dar nemoka pasirinkti tinkamos informacijos. Daugelis moksleivių savo žinias grindžia per įgytą patirtį už mokyklos ribų.

4 lentelė

Visuomenės įtakos vyresnių paauglių tolerancijos kultūrinei įvairovei rodiklių pasiskirstymo analizė

4 lentelės tęsinys 54 puslapyje

Teiginiai	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Abejoju		Sutinku		Visiškai sutinku	
	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš TV	4	4	3	3	21	21	49	49	23	23
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš radijo	6	6	7	7	26	26	47	47	14	14
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš spaudos	3	3	4	4	20	20	62	62	11	11
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš interneto	1	1	0	0	15	15	62	62	22	22
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš draugų	5	5	7	7	33	33	50	50	5	5
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš asmeninės patirties	4	4	5	5	33	33	49	49	9	9
Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija kitų tautybių atžvilgiu	2	2	10	10	29	29	45	45	14	14
Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo	2	2	6	6	53	53	29	29	10	10
Lietuvos Respublikos gyventojai nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinę tradicijas	4	4	8	8	34	34	39	39	15	15
Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos krikščioniškos religijos	5	5	5	5	32	32	47	47	11	11
Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos nekrikščioniškos religijos	2	2	16	16	33	33	39	39	10	10
Lietuvos visuomenė tolerantiška kitataučiams	1	1	9	9	50	50	32	32	8	8
Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo mokėti lietuvių kalbą	3	3	7	7	14	14	38	38	38	38
Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo kalbėti lietuvių kalba	4	4	8	8	17	17	33	33	38	38

4 lentelės tęsinys

5 blokas Subjektyvi nuomonė apie toleranciją (41 – 50) buvo sudarytas iš teiginių, įgalinančių įvertinti, ar pats paauglys yra tolerantiškas kitataučiams, seksualinėms mažumoms, kitos rasės asmenims, domisi kita kultūra, pažįsta įvairių rasių, tautybių žmones, netradicinės lytinės orientacijos žmonių, jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją kitataučių, rasių, lytinės orientacijos atžvilgiu. Nustatyta, kad Cronbacho α 0,837, taigi skalė yra patikima.

Tyrimo dalyvavę asmenys nurodė, kad visiškai sutinka su nuostata, kad didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi šeima (nurodė 47 proc. tiriamųjų). 40 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 10 proc. tiriamųjų abejoja, 3 proc. nurodė, kad nesutinka, 0 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi mokykla (nurodė 53 proc. tiriamųjų). 34 proc. nurodė, kad visiškai sutinka su šia nuostata. 13 proc. tiriamųjų abejoja, 0 proc. nurodė, kad nesutinka, 0 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi draugai (nurodė 48 proc. tiriamųjų). 32 proc. nurodė, kad visiškai sutinka su šia nuostata. 17 proc. tiriamųjų abejoja, 2 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 1 proc. nesutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys sutinka su nuostata, kad didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi žiniasklaida (nurodė 40 proc. tiriamųjų). 31 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 19 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 6 proc. nurodė, kad nesutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys sutinka su nuostata, kad didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi visuomenė (nurodė 38 proc. tiriamųjų). 31 proc. nurodė, kad visiškai sutinka su šia nuostata. 23 proc. tiriamųjų abejoja, 7 proc. nurodė, kad nesutinka, 1 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji sutinka su nuostata, kad jie tolerantiški kitataučių atžvilgiu (nurodė 43 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 21 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 10 proc. nurodė, kad nesutinka, 3 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji abejoja su nuostata, kad jie tolerantiški seksualinėms mažumoms (nurodė 35 proc. tiriamųjų). 22 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 21 proc. tiriamųjų nesutinka, 12 proc. nurodė, kad visiškai nesutinka, 10 proc. visiškai sutinka.

Tyrimo dalyvavę asmenys sutinka su nuostata, kad jie tolerantiški kitos rasės asmenims (nurodė 39 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 18 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 16 proc. nurodė, kad nesutinka, 4 proc. visiškai nesutinka.

Apklaustieji abejoja su nuostata, kad domisi kitų tautų kultūromis (nurodė 36 proc. tiriamųjų). 27 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 18 proc. tiriamųjų nesutinka, 13 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 6 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji abejoja su nuostata, kad pažįsta įvairių rasių žmonių (nurodė 34 proc. tiriamųjų). 23 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 22 proc. tiriamųjų nesutinka, 12 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 9 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys sutinka su nuostata, kad pažįsta įvairių tautybių žmonių (nurodė 29 proc. tiriamųjų). 25 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 19 proc. tiriamųjų nesutinka, 16 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 11 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji teigia, kad visiškai nesutinka su nuostata, kad pažįsta netradicinės lytinės orientacijos asmenų (nurodė 30 proc. tiriamųjų). 24 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 22 proc. tiriamųjų sutinka, 18 proc. nurodė, kad nesutinka, 6 proc. visiškai sutinka.

Apklaustieji abejoja su nuostata, kad jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją rasių atžvilgiu (nurodė 32 proc. tiriamųjų). 29 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 17 proc. tiriamųjų nesutinka, 15 proc. nurodė, kad visiškai sutinka, 7 proc. visiškai nesutinka.

Tiriamieji sutinka su nuostata, kad jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją kitataučių atžvilgiu (nurodė 45 proc. tiriamųjų). 33 proc. nurodė, kad abejoja su šia nuostata. 9 proc. tiriamųjų visiškai sutinka, 8 proc. nurodė, kad nesutinka, 5 proc. visiškai nesutinka.

Tyrimė dalyvavę asmenys abejoja su nuostata, kad jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją lytinės orientacijos atžvilgiu (nurodė 34 proc. tiriamųjų). 30 proc. nurodė, kad sutinka su šia nuostata. 15 proc. tiriamųjų visiškai nesutinka, 11 proc. nurodė, kad nesutinka, 10 proc. visiškai sutinka.

Gauti tyrimo duomenys (žr. 5 lent.) parodė, kad tiriamieji sutiko, jog didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi šeima, mokykla, draugai, žiniasklaida, visuomenė; jie tolerantiški kitataučių atžvilgiu, kitos rasės asmenims; domisi kitų tautų kultūromis ir jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją kitataučių atžvilgiu; pažįsta įvairių tautybių žmonių. Abejoja ar yra tolerantiški seksualinėms mažumoms; domisi kitų tautų kultūromis; pažįsta įvairių rasių žmonių; jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją rasių, lytinės orientacijos atžvilgiu. Tačiau nesutinka, jog pažįsta netradicinės lytinės orientacijos asmenų. Žiniasklaida svarbi ugdyme, kartais ir neretai pakeičia tradicinius ugdytojus (šeima, mokykla), užima vis tvirtesnes pozicijas ugdyme. Jei šeima ir mokykla nesugeba suformuoti teigiamo požiūrio į aplinką, vertybes, nuostatas, paauglys iš žiniasklaidos atsirenka trūkstantą informaciją. Žiniasklaida suteikia galimybę žmogui smagiai praleisti laiką, atsipalaiduoti, sumažinti įtampą, tiesiogiai formuoja nuostatas tam tikrais klausimais, nerimą, džiaugsmą, baimę, daro poveikį moraliniams vertinimams. Domėjimasis kita kultūra praplečia pasaulėžiūrą, praturtina dvasinį pasaulį, padeda susirasti naujų draugų gyvenančių skirtinguose pasaulio kraštuose. Kitų kalbų mokėjimas stiprina skirtingų šalių kultūrų ryšius, abipusį supratimą, padeda užmegzti asmeninius ryšius įvairialypėje erdvėje. Kalbų mokėjimas skatina kūrybingumą, laužo kultūrinius stereotipus,

skatina laisvą mąstymą. Bendraudami su kitų šalių žmonėmis daugiau sužinome apie juos, kas mus sieja, imame labiau gerbti kultūrų skirtumus. Nepakantumo, netolerantiškumo šaknys dažniausiai slypi nežinojime, baimėje, todėl reikia ugdyti paauglių socialinius įgūdžius, kad mokėtų bendrauti su kitais žmonėmis, toleranciją, pakantumą. Paaugliai turi suprasti, kaip svarbu ir nesudėtinga būti pakančiu, kantriu, humanišku, kurti tai, kas iš pirmo žvilgsnio gyvenime rodo neįveikiama (be pykčio, melo, atsirinkti tinkamą informaciją iš žiniasklaidos).

5 lentelė

Tiriamųjų subjektyvios nuomonės apie įvairių faktorių įtaką tolerancijai rodiklių pasiskirstymo analizė

5 lentelės tęsinys 57 puslapyje

Teiginiai	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Abejoju		Sutinku		Visiškai sutinku	
	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi šeima	0	0	3	3	10	10	40	40	47	47
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi mokykla	0	0	0	0	13	13	53	53	34	34
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi draugai	2	2	1	1	17	17	48	48	32	32
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi žiniasklaida	4	4	6	6	31	31	40	40	19	19
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi visuomenė	1	1	7	7	23	23	38	38	31	31
Esu tolerantiškas (a) kitataučių atžvilgiu	3	3	10	10	23	23	43	43	21	21
Esu tolerantiškas (a) seksualinėms mažumoms	12	12	21	21	35	35	22	22	10	10
Esu tolerantiškas (a) kitos rasės asmenims	4	4	16	16	23	23	39	39	18	18
Domiuosi kitų tautų kultūromis	6	6	18	18	36	36	27	27	13	13
Pažįstu įvairių rasių žmonių	9	9	22	22	34	34	23	23	12	12
Pažįstu įvairių tautybių žmonių	11	11	19	19	25	25	29	29	16	16
Pažįstu netradicinės lytinės orientacijos asmenų	30	30	18	18	24	24	22	22	6	6
Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją rasių atžvilgiu	7	7	17	17	32	32	29	29	15	15
Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją kitataučių atžvilgiu	5	5	8	8	33	33	45	45	9	9
Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją lytinės orientacijos atžvilgiu	15	15	11	11	34	34	30	30	10	10

5 lentelės tęsinys

Vyresnių paauglių požiūrio į kultūrinę įvairovę amžiaus koreliacijos analizė

Siekiant išanalizuoti tiriamųjų amžiaus sąsajas su vyresnių paauglių požiūriu į kultūrinę įvairovę buvo atlikta koreliacinė analizė naudojant Spearmano koreliacijos koeficientą. Kaip matyti iš 6 lentelės (žr. prieduose 70 - 73 psl.), aptiktas statistiškai reikšmingas neigiamas koreliacijos ryšys tarp amžiaus su teiginiais „Mano šeimoje ugdoma tolerancija” ($r=-0.242$; $p=0.015$), „Šeimoje galima išmokti tolerancijos” ($r=-0.324$; $p=0.001$), „Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš asmeninės patirties” ($r=-0.217$; $p=0.030$). Tokie tyrimo duomenys rodo, kad su amžiumi tiriamieji dažniau linke nesutikti, kad šeima ugdo toleranciją ir joje galima išmokti jos, jų manymu apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma ne iš asmeninės patirties.

Siekiant išanalizuoti berniukų ir mergaičių amžiaus sąsajas su vyresnių paauglių požiūri į kultūrinę įvairovę buvo atlikta koreliacinė analizė naudojant Spearmano koreliacijos koeficientą. Kaip matyti iš 6 lentelės (žr. prieduose 70 - 73 psl.), aptiktas statistiškai reikšmingas teigiamas koreliacinis ryšys mergaičių amžiaus su teiginiais „Per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)“ ($r=0.318$; $p=0.035$), „Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš spaudos“ ($r=0.313$; $p=0.039$), „Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo“ ($r=0.366$; $p=0.014$), Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją lytinės orientacijos atžvilgiu“ ($r=0.386$; $p=0.010$) ir neigiamas koreliacinis ryšys mergaičių amžiaus su teiginiu „Šeimoje galima išmokti tolerancijos“ ($r=-0.311$; $p=0.040$). Iš gautų tyrimo rezultatų išaiškėjo, kad su amžiumi mergaitės dažniau linkusios sutikti, kad per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.), o Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo. Jos dažniau jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją lytinės orientacijos atžvilgiu ir apie netolerantiškumą dažniausiai sužino iš spaudos. Tačiau su amžiumi labiau linkusios nesutikti, kad šeimoje galima išmokti tolerancijos.

Kaip matyti iš 6 lentelės (žr. prieduose 70 - 73 psl.), aptiktas statistiškai reikšmingas neigiamas koreliacinis ryšys berniukų amžiaus su teiginiais „Šeimoje galima išmokti tolerancijos“ ($r=-0.291$; $p=0.030$) ir „Tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį“ ($r=-0.269$; $p=0.045$). Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad su amžiumi berniukai dažniau linke nesutikti, jog šeimoje galima išmokti tolerancijos, nes tėvai savo elgesiu nerodo tolerantiško elgesio modelio.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, jog diskriminacijos tyrimai Lietuvoje yra gana naujas reiškinys. Diskriminacija gali būti apibrėžta kaip nepagrįsti nepalankūs veiksmai žmonių ar jų grupių atžvilgiu, apribojantys pastarųjų lygių galimybių realizavimą. Tolerancija reiškia pakantumą kitam, supratimą, jog kitas žmogus gali skirtis nuo mūsų, ir pripažinimą, kad jis turi teisę būti kitoks nei mes. Kitataučiams sunku likti nepastebėtiems, neatpažintiems, dėl to jie tampa ypač pažeidžiami, priklausomi nuo visuomenėje vyraujančių stereotipų ir išankstinių nuostatų. Lietuvoje galioja baudžiamoji atsakomybė už tautinės nesantaikos kurstymą. Galima išskirti 5 pagrindinius veiksnius, su kuriais dažniausiai susiduria LGBT: šeima, mokykla, bendraamžiai, bažnyčia, žiniasklaida. Visgi galima teigti, kad žiniasklaida vaidina lemiamą vaidmenį konstruodama LGBT žmonių vaizdinius. Straipsniai ir laidos, kuriose prisiliečiama prie LGBT problemų, formuoja supratimą apie šiuos asmenis.
2. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog tiriamieji abejoja ar per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas, apie kitą religiją išpažįstančius žmones, apie rases, ar klasių auklėtojai organizuoja klasių valandeles apie toleranciją. Apklaustieji visiškai nesutinka su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie seksualines mažumas. Tiriamieji sutinka su nuostata, kad per pamokas diskutuojama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis, kad pamokų metu ugdoma tolerancija, kad mokykloje vyksta renginiai, skirti tolerancijos dienai paminėti.
3. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad respondentų šeimose palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas, kitą religiją išpažįstančius žmones, rases; šeimoje kalbama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis, yra ugdoma tolerancija, galima jos išmokti, tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį ir sudaro sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis. Tačiau respondentai abejojo ar jų šeimoje yra palankiai atsiliepiama apie seksualines mažumas, ar tėvai sudaro sąlygas susipažinti su skirtingomis kultūromis.
4. Iš tyrimo paaiškėjo, kad tiriamieji su draugais nekalba apie etnines mažumas, kitą religiją išpažįstančius žmones, seksualines mažumas. Tačiau su draugais kalba apie kitos rasės žmones; draugai tolerantiški, skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis; dalyvauja

- renginiuose ir įvairiose projektinėse veiklose tolerancijos dienai paminėti. Abejoja ar su draugais kalba apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis, ar draugai savo elgesiu rodo tolerantiškumą kitam.
5. Tiriamieji dažniausiai apie netolerantiškumą sužino iš TV, radijo, spaudos, interneto, draugų, asmeninės patirties. Jų nuomone Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija kitų tautybių atžvilgiu; LR gyventojai nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties, turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinės tradicijas; Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos nekrikščioniškos ir krikščioniškos religijos; Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo mokėti ir kalbėti lietuvių kalba. Abejojama, ar Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo, ar Lietuvos visuomenė tolerantiška kitataučiams.
 6. Tyrimo dalyvių nuomone didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi šeima, mokykla, draugai, žiniasklaida, visuomenė. Jie tolerantiški kitataučiams, kitos rasės asmenims, pažįsta įvairios tautybės žmonių; jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją kitataučių atžvilgiu. Abejojama ar yra tolerantiški seksualinėms mažumoms; domisi kitų tautų kultūromis; pažįsta įvairių rasių žmonių; jaučia pyktį/nusivylimą, kai mato netoleranciją rasių, lytinės orientacijos atžvilgiu.
- Tyrimo hipotezė - tikėtina, kad vyresnieji paaugliai tolerantiškiau vertins kitataučius, kitos rasės asmenis, negu seksualines mažumas - pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Išanalizavus mokslinę, pedagoginę, psichologinę literatūrą, JTO bei LR dokumentus, atlikus tyrimą, pedagogams siūloma vadovautis šiomis rekomendacijomis:

Pedagogai į savo mokamas pamokas turėtų integruoti daugiau temų apie toleranciją, skatinti paauglius mąstyti kam ji reikalinga, koks yra tolerantiško žmogaus elgesys ir pan; pamokose aptarti apie etnines ir seksualines mažumas, kitą religiją išpažįstančius žmones, rases, kaip svarbu gerbti kiekvieną žmogų, jo teises ir nuomonę,

Pedagogų elgesys įtakoja paauglių elgesį, todėl pedagogai turėtų stengtis nekritikuoti, suprasti, raginti išsakyti paauglius savo nuomonę, gerbti mokinių nuomonę. Būtinai nuolatinis dialogas tarp pedagogų ir paauglių, kuris padėtų suprasti vieniems kitus, suprasti savo poelgius, jų motyvus ir padarinius.

Klasių auklėtojai turėtų organizuoti daugiau klasių valandėlių apie toleranciją (gerbti žmogų, jo teises, kitą tikėjimą, tautybę, įsitikinimus, papročius; mokėti išklaudyti kitą, suprasti ir suvokti kitos tautos, kultūros simbolius ir istoriją; žinoti ne tik savo tautos tradicijas, papročius, kultūrą, bet ir kitų tautų). Klasių valandėlių metu paaugliai galėtų surengti įvairius vaidinimus, diskusijas, parengti informaciją apie kitas tautas, kultūrą ir pristatyti profesinės mokyklos bendruomenei.

Literatūra:

1. Ablačinskaitė J. (2010). Netolerancija homoseksualams. Tarp homofobijos ir žmogaus teisių. [Žiūrėta 2013-02-26]. Prieiga per internetą:
<<http://www.zurnalistika-kitaip.lt/mini-tyrimai/netolerancija-homoseksualams-tarp-homofobijos-ir-zmogaus-teisiu>>
2. Augustinaitis A., Andriušaitienė D., Dobrovolskas A. Ir kt. (2009). Lygybės statistikos pagrindai. Nacionalinis lygybės statistikos rengimo veiksmų planas. Lietuvos socialinių tyrimų centro Darbo ir socialinių tyrimų institutas: Eugrimas, p. 8,10. [Žiūrėta 2013-01-18]. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/?pageid=9>
3. Ankudavičienė N., Diržytė V., Gudonavičienė D. Ir kt. (2002). Iliustruotas enciklopedinis žinynas moksleiviams, studentams. Kaunas: Jotema, p. 318.
4. Antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos kitam ugdymas. Metodinė priemonė jaunimui ir dirbantiems su jaunimu. (2011). Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Vilnius, p. 52, 53, 56. [Žiūrėta 2013-03-01]. Prieiga per internetą:
<http://naujienos.vaikulinija.lt/static/cms_page_media/2012/5/29/ATP%20kitam%20ugdymas.%20Metodika%2004%2029.pdf>
5. Ališauskienė M. Diskriminacijos dėl religijos, tikėjimo, įsitikinimų ir pažiūrų tyrimų 2004-2010 metų apžvalga. [Žiūrėta 2013-02-22]. Prieiga per internetą:
<www.religija.lt...m.alisauskiene-diskriminacija_del_religijos_ziniask....pdf>
6. Allan K. (2011). The social lens an invitation to social and sociological theory, *Second Edition*, p. 108. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą:
<<http://books.google.lt/books?id=sQwWgbZidDcC&lpg=PA598&ots=OXSh8DHWD&dq=the%20social%20lens%20an%20invitation%20to%20social%20and%20sociological%20theory%20pdf&hl=lt&pg=PA66#v=onepage&q&f=false>>
7. Axner M., Berkowitz B. Building relationships with people from different cultures. [Žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga per internetą:
<http://ctb.ku.edu/en/tablecontents/sub_section_main_1170.aspx>
8. Bagdonaitė M. interviu su Beresnevičiūte V. 2007 gegužės 10. [Žiūrėta 2013-01-19]. Prieiga per internetą:
<<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-05-10-vida-beresneviciute-pozioris-i-etnines-mazumas-turetu-buti-lankstesnis-ir-kompetentingesnis/4575>>
9. Benefits Of Cultural diversity. [Žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga per internetą:
<<http://benefitof.net/benefits-of-cultural-diversity/>>
10. Beresnevičius G. (2003). Religijotyros žodynas. Pagrindinės sąvokos. Vilnius: Tyto alba, p. 110.

11. Beresnevičius G., Glodenis D., Pažeraitė A. Ir kt. (2009). Religinės bendruomenės. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, p. 21, 22, 23, 25, 42, 43.
12. Beresnevičiūtė V., Leončikas T. (2009). Diskriminacijos suvokimas Lietuvos visuomenėje. *Filosofija. Sociologija*, 20 (4), p. 335. [Žiūrėta 2013-01-24]. Prieiga per internetą: <archive.minfolit.lt/arch2150121949.pdf>
13. Bendorienė A., Bogušienė V., Dagytė E. Ir kt. (Sud.). (2005). Ketvirtas leidimas. Vilnius: Alma littera.
14. Bitinas B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai.
15. Cultural and linguistic diversity. [Žiūrėta 2013-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://education.qld.gov.au/studentservices/inclusive/cultural/index.html#cultural-diversity>>
16. Česienė S., Tereškinas A., Takas J. Ir kt. (2006). Žingsnis socialinės aprėpties link: kodėl būtina atsižvelgti į lesbiečių, gėjų, biseksualų ir transseksualų poreikius, p. 60, 61, 64. [Žiūrėta 2013-03-25]. Prieiga per internetą: <www.atviri.lt/uploads/files/dir133dir613_0.php>
17. Čepas A., Dobryninas A., Lankauskas M. Ir kt. (2005). Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius: Naujosios sistemos, p. 292, 302.
18. Erentaitė R., Reingardė J., Vasiliauskaitė N. (2010). Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose, p. 7, 8, 9, 16, 17. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <www.lygybe.lt/lygybe/download/54/visas%20leidinys.pdf>
19. Gečaitė K., Mališauskaitė L. (2006). [Trumpai apie lygias galimybes](#). Vilnius, p. 3, 4, 13, 14. [Žiūrėta 2013-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.lygybe.lt/?pageid=9>>
20. Gelumauskas E. (2004). Tautinės mažumos Lietuvoje. [Žiūrėta 2013-01-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=965>>
21. Gruževskis B., Okunevičūtė – Neverauskienė L., Moskvina J. Ir kt. (2011). Socialinis pranešimas apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje. Vilnius: Eugrimas, p. 9, 10, 121. [Žiūrėta 2013-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.pazink.org/index.php?id=458.pdf>>
22. Ivanauskienė I., Šidlauskienė V. (2007). Lytis ir ugdymas. I dalis. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla, p. 18.
23. Jackevičius M. (2012). Religinė diskriminacija: kitaip tikintiems lipdomos sektantų etiketės kaip labiausiai diskriminuojanti įvardijama Katalikų bažnyčia. [Žiūrėta 2013-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/religine-diskriminacija-kitaip-tikintiems-lipdomos-sektantu-etiketes.d?id=60150729>>
24. Juzevičienė P. (2010). Argumentavimas mokymosi procese, p. 5. [Žiūrėta 2013-03-19]. Prieiga per internetą: <www.education.ktu.lt/...>
25. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas (2009). Vilnius: UAB “Efrata”, p. 16, 17.

26. Jonutytė I. (2009). Galimos diskriminacijos apraiškos bendrojo lavinimo mokykloje. Tyrimo ataskaita. Vilnius, p. 5. [Žiūrėta 2013-01-22]. Prieiga per internetą: <<http://bookbrowse.comgdoc.php?id=108561584&url=211b75467f642d17f0a228146a991ea0>>
27. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa, p. 179, 180.
28. Juodaitytė A. (2003). Socializacija ir ugdymas vaikystėje, p. 176, 177, 178.
29. Kabašinskaitė D., Povilėnaitė S. (Red). (2004). Vaiko teisės ir pareigos: vaikams apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, p. 8, 9.
30. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex, p. 191.
31. Kriaučiūnaitė K. (2012). [Tolerancija Lietuvoje – stoka, būtinybė ar svarbos netekusi vertybė?](#) *Lrytas*. [Žiūrėta 2013-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://bendraukime.lrytas.lt/-13357793831333590567-tolerancija-lietuvoje-stoka-b%C5%ABtinyb%C4%97-ar-svarbos-netekusi-vertyb%C4%97.htm>>
32. Killen M., Rutland A., Ruck M. D. (2011). Social policy report. Promoting equity, tolerance, and justice in childhood. *Sharing child and youth development knowledge*, 25 (4). [Žiūrėta 2013-02-25] Prieiga per internetą: <https://rcd.org/sites/default/files/documents/spr_254.pdf>
33. Lietuvoje mažėja tautinių mažumų atstovų. (2009). *Tautinių bendrijų naujienos*, 4 (31) p. 27. [Žiūrėta 2013-01-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.tbn.lt/id-40.html>>
34. Lietuvos Respublikos asmenų, priklausančių tautinėms (etninėms) mažumoms, teisių ir laisvių apsaugos įstatymas. (2002). Nr. IXP-561A. [Žiūrėta 2013-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=167703&Condition2=>>>
35. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. LR Seimas, LR teisės aktų duomenų bazė. (2000). Valstybės Žinios, Nr. 89-2741. Vilnius. [Žiūrėta 2013-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555>
36. Lietuvos Respublikos Konstitucija. LR Seimas, LR teisės aktų duomenų bazė. (1992). Valstybės Žinios, Nr. 33-1014. [Žiūrėta 2012-05-13]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>
37. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. (1995). Nr. I-1057. Vilnius. [Žiūrėta 2013-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.religija.lt/religiniu-bendruomeniu-bendriju-istatymas>>
38. Lietuvos Respublikos Seimo tarptautinis dokumentas. 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinis protokolai dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. LR Seimas, LR teisės aktų duomenų bazė// Valstybės žinios, 2002-12-31, Nr. 126 -5734. [Žiūrėta 2012-05-13]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=197964&p_query=&p_tr2=2>

39. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. (2011). Valstybės žinios, Nr. 38-1804. [Žiūrėta 2013-02-21]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=>
40. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2011 m. ataskaita. (2012). Vilnius. [Žiūrėta 2013-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.lygybe.lt/?pageid=7>>
41. Lietuvos tautinės mažumos. (1998). Vilnius: Rosma, p. 3, 4.
42. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius pagal tautybę. [Žiūrėta 2013-03-09]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010215&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSid=3236&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>
43. Logie C. (2012). The case for the world health organization's commission on the social determinants of health to address sexual orientation. *American Journal of Public Health*, 102 (7). [Žiūrėta 2013-02-24]. Prieiga per internetą:
<<http://web.ebscohost.com/ehost/detailvid=21&sid=9674ce78-5991-4320-b13a-59cd40f7792e%40sessionmgr12&hid=12&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtG1Z2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=77378534>>
44. Mackevičiūtė I. (Sud) (2007). Diskriminuoti draudžiama integruoti. Normos, stereotipai, išankstinis nusistatymas, galimybės, p. 4, 6. [Žiūrėta 2013-01-18]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lygybe.lt/?pageid=9>>
45. Mackevičiūtė Erika, interviu su Sauliumi Bužausku, 2010 m. spalio 27 d. Bažnyčia – meilės ar diskriminacijos šaltinis? [Žiūrėta 2013-04-05]. Prieiga per internetą:
<<http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2010/10/baznycia-%E2%80%93-meiles-ar-diskriminacijos-saltinis/>>
46. Mazur B. (2010). Cultural diversity in organisational theory and practice. *Journal of Intercultural Management*, 2 (2), p. 5, 6. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą:
<<http://themirs.net/CIIMCultural%20Diversity%20in%20Organisational%20Theory%20and%20Practice%20by%20Barbara%20Mazur.pdf>>
47. Mondimore F. M. (2000). Homoseksualizmo prigimties istorija. Vilnius: Eugrimas, p. 19, 176, 178.
48. Multikultūrinio ugdymo vadovas, p. 5, 6, 29, 30. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą:
<http://tolerance.kid.lv/wp-content/uploads/2012/02/KID_MCG_148x210_LT.pdf>
49. Myers D. Psichologija. (2000). Vilnius: Poligrafija ir informatika, p. 684.

50. Navickas A., Šerpytytė R. Tautinių mažumų religinės konfesijos Lietuvoje. [Žiūrėta 2013-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://mkp.emokykla.lt/gimtoji/1.php?id=111223>>
51. Okunevičūtė-Neveauskienė L. (2011). Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 22 (2), p. 115. [Žiūrėta 2013-01-23]. Prieiga per internetą: <www.lmaleidykla.lt/publ0235-718620112115-128.pdf>
52. Parengta pagal *Kanados Brolių Menonitų Bažnyčios* leidinį. Homoseksualizmas. [Žiūrėta 2013-04-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkb.lt/lkb/apie-lkb-mainmenu-26/pozicija-mainmenu-51/94-homoseksualizmas>>
53. Petraitis R. Ir kt. (1991). Religijotyros žodynas. Vilnius: Mintis, p. 319, 320.
54. Plečkaitis R. (1998). Tolerancija. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, p. 91.
55. Psichologijos žodynas. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
56. Plasseraud Y. (2006). Mažumos: tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas. Vilnius: Apostrofa, p. 45.
57. Pukėnas K. (2005). Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Mokomoji knyga. Kaunas. [Žiūrėta 2013-03-21]. Prieiga per internetą: <http://www.lkka.lt/sites/default/files/dokumentai/studentams/norminiai_dokumentai/paskaitos/kokyipyrbiniu_duomenu_analize_SPSS_programa.pdf>
58. Račkauskaitė A. (2010). Tautinės mažumos samprata: tarptautinės teisės aspektai. *Socialinių mokslų studijos*, 1 (5), p. 306. [Žiūrėta 2013-01-21]. Prieiga per internetą: <www.mruni.eultmokslo_darbaismasarchyvasdwn.phpid>
59. Radzevičienė L., Kantauskaitė D. (2008). Visuomenės požiūris į kitataučius: integracijos problemos ir galimybės. *Jaunujų mokslininkų darbai*, 2 (18), p. 180. [Žiūrėta 2013-01-19]. Prieiga per internetą: <www.su.lt/filemanager/.../26_Radzeviciene%20Kantauskaite.pdf>
60. Ratnapala S. (2005). Cultural Diversity and Liberal Society: A Case for Reprivatizing Culture. *The Independent Review*, 10 (2), p. 249, 256. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.independent.org/publication/stir/article.aspa=548.pdf>>
61. Saewyc E. M. (2011). Research on adolescent sexual orientation: development, health disparities, stigma, and resilience. *Journal of research on adolescence*, 21 (1). [Žiūrėta 2013-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detailvid=22&sid=9674ce78-5991-4320-b13a-59cd40f7792e%40sessionmgr12&hid=12&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=ehh&AN=58121355>>
62. Sėkminga mokyklų bendruomenių bendradarbiavimo patirtis, p. 4. [Žiūrėta 2013-03-21]. Prieiga per internetą:

- <<http://bendravimas-vertybe.ziburiogimnazija.lt:8080/files/files/analize.pdf>>
63. Sidaravičienė A. (2004). Tolerancijos ugdymas per lietuvių kalbos pamokas/ Dorovinius mokinių ugdymas pamokoje ir popamokinėje veikloje. Mokslinės metodinės konferencijos pranešimų medžiaga.
64. Sprindžiūnas A., Sabaliasukienė R., Toleikis V. Ir kt. (2004). Tolerancijos ugdymas mokykloje. Vilnius. Vilniaus Universitetinė leidykla, p. 11, 13, 24, 31.
65. Stanaitis A., Stanaitis S., Titova O. (2002). Tautinių mažumų vaikų mokymosi valstybine kalba motyvavimas. *Tiltai*, 2, p. 14.
66. Tautinių mažumų mokyklų moksleiviams – daugiau pamokų lietuvių kalba. (2011). *Tautinių bendrijų naujienos*, 2 (37), p.2. [Žiūrėta 2013-01-21]. Prieiga per internetą:
<<http://www.tbn.lt/id-40.html>>
67. Takacs J., ILGA-Europe., IGLYO. (2006). Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe, p. 68. [Žiūrėta 2013-02-28]. Prieiga per internetą:
<www.ilga-europe.org...social_exclusion_of_young...>
68. Tarptautinė konvencija dėl visų forų rasišės diskriminacijos panaikinimo. (1969). LR Seimas, LR teisės aktų duomenų bazė// Valstybės žinios, 1998-12-09, Nr. 108-2957. [Žiūrėta 2012-05-13]. Prieiga per internetą:
www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=64266&Condition2=>
69. Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti. [Žiūrėta 2013-01-21]. Prieiga per internetą:
<<http://www.komisija.lt/lt/body.php?&m=1176283014>>
70. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma litera. 2001, p.745.
71. Tereškinas A. (Sud.) (2002). Vieši gyvenimai, intymios erdvės: kūnas, vienišumas, fantazija šiuolaikinėje Lietuvoje. Vilnius: Baltos lankos, p. 183, 184, 187, 189, 192, 194, 195.
72. Tereškinas A. (2007). Esė apie skirtingus kūnus: kultūra, lytis, seksualumas. Vilnius: Apostrofa, p. 115, 116, 118.
73. Terrón J. M., Bohórquez E. R. Cultural diversity, p. 1, 2, 4. [Žiūrėta 2013-03-11]. Prieiga per internetą: <www.unescoetxea.org...09_diversidad_ingles.pdf>
74. Tolerantiško Jaunimo Asociacija. [Žiūrėta 2012-06-27]. Prieiga per internetą:
<<http://www.tja.lt/index.php/apie-tolerancija>>
75. Triandafyllidou A. (2012). The handbook on tolerance and cultural diversity in Europe, p. 23, 24, 25, 27, 28, 33, 40. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.livingknowledge.org/livingknowledge/living-knowledge/handbook-on-cultural-diversity-offers-guidance-for-inclusive-societies>>

76. UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija. (2003), p. 4, 5. [Žiūrėta 2013-03-11]. Prieiga per internetą: <www.unesco.org/culture/ichdocs/00009-LT-PDF>
77. UNESCO Visuotinė kultūrų įvairovės deklaracija. (2001), p. 1, 5. [Žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga per internetą:
<www.unesco.lt...kulturu_ivairove/Visuotine_Kulturu_ivairoves_dek....pdf>
78. Vaitkevičiūtė V. (2001). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, p. 568, 982.
79. Vaitkevičiūtė V. (2007). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, p. 162, 441, 1111.
80. Vaitkevičius, R., Saudargienė, A. (2006). Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose. Mokomoji knyga. Kaunas: VDU leidykla.
81. Weiler E. M. (2003). Making school safe for sexual minority students. *Principal Leadership Magazine*, 4 (4). [Žiūrėta 2013-02-25]. Prieiga per internetą:
<www.nasponline.org...GLBQT%20Safety%20NAS...>
82. Whitcomb G. Lev S. Vygotsky's social constructivist theory of cognitive development, p. 4. [Žiūrėta 2013-03-18]. Prieiga per internetą:
<http://glwhitcomb.iweb.bsu.edu/portfolioresources/Artifacts-&-Rationales/GW_Social_Cognitive_Theory.pdf>

PRIEDAI

6 lentelė

Vyresnių paauglių požiūrio į kultūrinę įvairovę amžiaus koreliacijos analizė

6 lentelės tęsinys 70,71, 72, 73 puslapiuose

Teiginiai	Bendra		Mergaitės		Berniukai	
	r	p	r	p	r	p
Per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)	0.096	0.340	0.318*	0.035	0.020	0.883
Per pamokas diskutuojama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)	0.079	0.434	0.170	0.270	0.064	0.642
Per pamokas diskutuojama apie rases (juodaodžiai)	0.009	0.928	0.109	0.481	-0.025	0.857
Per pamokas diskutuojama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes)	-0.006	0.955	0.107	0.491	0.009	0.947
Per pamokas diskutuojama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis	-0.142	0.158	-0.189	0.219	-0.029	0.835
Klasių auklėtojai organizuoja klasių valandeles apie toleranciją	-0.032	0.751	0.086	0.578	-0.022	0.871

Pamokų metu ugdoma tolerancija	-0.097	0.338	-0.063	0.684	-0.042	0.761
Mokykloje vyksta renginiai, skirti tolerancijos dienai paminėti	-0.076	0.450	0.065	0.673	-0.129	0.342
Mokykloje vyksta įvairios projektinės veiklos, kurios skatina toleranciją	0.010	0.920	-0.045	0.770	0.159	0.241
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas (musulmonus ir pan.)	0.027	0.792	0.123	0.426	-0.015	0.911
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)	0.004	0.972	-0.035	0.823	0.085	0.535
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie rases (juodaodžius ir pan.)	-0.050	0.620	0.079	0.611	-0.130	0.340
Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes ir pan.)	0.125	0.216	0.203	0.186	0.185	0.172
Šeimoje kalbama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis	0.026	0.800	0.007	0.965	0.105	0.439
Mano šeimoje ugdoma tolerancija	-0.242*	0.015	-0.184	0.233	-0.220	0.103
Šeimoje galima išmokti tolerancijos	-0.324**	0.001	-0.311*	0.040	-0.291*	0.030
Tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį	-0.190	0.059	-0.058	0.709	-0.269*	0.045
Tėvai sudaro sąlygas susipažinti su skirtingomis kultūromis	-0.140	0.165	-0.030	0.845	-0.198	0.144
Tėvai sudaro sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis	-0.036	0.722	-0.019	0.903	-0.015	0.910
Su draugais kalbu apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)	0.000	0.997	0.109	0.483	-0.027	0.846
Su draugais kalbu apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)	0.142	0.158	0.154	0.318	0.197	0.146
Su draugais kalbu apie kitų rasių žmones (juodaodžius ir pan.)	0.070	0.489	0.161	0.298	-0.016	0.904
Su draugais kalbu apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes)	0.162	0.107	0.141	0.362	0.216	0.110
Su draugais kalbu apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis	0.053	0.601	0.148	0.336	-0.014	0.919
Mano draugai tolerantiški	-0.018	0.856	0.037	0.813	-0.062	0.649
Draugai savo elgesiu rodo tolerantiškumą kitam	0.105	0.297	0.163	0.290	0.075	0.585
Draugai skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis	0.112	0.269	0.204	0.183	0.079	0.564
Su draugais dalyvaujate renginiuose tolerancijos dienai paminėti	-0.029	0.772	0.160	0.300	-0.075	0.584

Su draugais dalyvaujate įvairiose projektinėse veiklose, kurios skatina tolerancija	-0.017	0.866	0.215	0.160	-0.083	0.544
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš TV	0.045	0.658	0.215	0.161	-0.053	0.696
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš radijo	-0.036	0.721	0.120	0.438	-0.102	0.455
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš spaudos	-0.016	0.876	0.313*	0.039	-0.231	0.086
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš interneto	0.052	0.610	0.249	0.104	-0.067	0.622
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš draugų	-0.027	0.787	0.018	0.909	-0.006	0.965
Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš asmeninės patirties	-0.217*	0.030	-0.119	0.441	-0.218	0.107
Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija kitų tautybių atžvilgiu	-0.057	0.572	-0.078	0.613	-0.045	0.744
Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo	0.144	0.153	0.366*	0.014	-0.063	0.645
Lietuvos Respublikos gyventojai nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinės tradicijas	-0.111	0.271	-0.144	0.350	-0.079	0.561
Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos krikščioniškos religijos	-0.049	0.629	0.085	0.585	-0.082	0.550
Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos nekrikščioniškos religijos	-0.028	0.781	0.144	0.352	-0.108	0.429
Lietuvos visuomenė tolerantiška kitataučiams	0.047	0.645	0.094	0.544	0.031	0.821
Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo mokėti lietuvių kalbą	0.038	0.708	0.031	0.840	0.026	0.850
Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo kalbėti lietuvių kalba	0.056	0.580	0.029	0.850	0.062	0.650
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi šeima	-0.106	0.293	-0.055	0.724	-0.120	0.379
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi mokykla	0.040	0.690	-0.031	0.840	0.099	0.466
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi draugai	0.158	0.116	0.049	0.751	0.236	0.080
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi žiniasklaida	0.126	0.212	0.144	0.351	0.110	0.420
Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi visuomenė	-0.068	0.502	-0.028	0.857	-0.015	0.914

Esu tolerantiškas (a) kitataučių atžvilgiu	-0.097	0.337	-0.111	0.473	0.013	0.922
Esu tolerantiškas (a) seksualinėms mažumoms	0.009	0.930	0.067	0.668	0.093	0.496
Esu tolerantiškas (a) kitos rasės asmenims	-0.130	0.198	-0.118	0.445	-0.057	0.679
Domiuosi kitų tautų kultūromis	-0.003	0.977	0.041	0.792	-0.011	0.937
Pažįstu įvairių rasių žmonių	-0.054	0.595	-0.026	0.866	0.003	0.982
Pažįstu įvairių tautybių žmonių	-0.106	0.295	-0.043	0.784	-0.104	0.448
Pažįstu netradicinės lytinės orientacijos asmenų	-0.047	0.643	-0.008	0.957	0.077	0.570
Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją rasių atžvilgiu	-0.127	0.207	0.020	0.895	-0.189	0.164
Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją kitataučių atžvilgiu	-0.024	0.813	0.118	0.445	-0.069	0.615
Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją lytinės orientacijos atžvilgiu	0.050	0.624	0.386**	0.010	-0.031	0.823

PASTABA: r – Spearmano koreliacijos koeficientas; p – statistinio reikšmingumo lygmuo; * - p<0.05; ** - p<0.01; *** - p<0.001.

Siekiant išanalizuoti tiriamųjų amžiaus sąsajas su mikro ir makro aplinkos veiksniais sąlygojančiais vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę buvo atlikta koreliacinė analizė naudojant Spearmano koreliacijos koeficientą. Kaip matyti iš 7 lentelės, statistiškai reikšmingas koreliacinis ryšys mikro ir makro aplinkos veiksnių su amžiumi neaptiktas (p<0,05)

7 lentelė

Vyresnių paauglių požiūrio į kultūrinę įvairovę sąlygojamų mikro ir makro aplinkos veiksnių ir amžiaus koreliacinė analizė

7 lentelės 73 puslapyje

Teiginiai	Bendra		Mergaitės		Berniukai	
	r	p	r	p	r	p
Mokykla	-0.001	0.994	0.071	0.648	-0.003	0.982
Šeima	-0.077	0.449	0.023	0.882	-0.089	0.514
Draugai	0.080	0.430	0.199	0.195	0.061	0.654
Visuomenė	-0.062	0.537	0.112	0.468	-0.147	0.281
Subjektyvi nuomonė apie toleranciją	-0.045	0.660	0.033	0.833	0.014	0.919
Bendra tolerancijos skalė	-0.018	0.862	0.114	0.462	-0.029	0.831

PASTABA: r – Spearmano koreliacijos koeficientas; p – statistinio reikšmingumo lygmuo; * - p<0.05; ** - p<0.01; *** - p<0.001.

Mielas moksleivi,

Šiaulių universiteto edukologijos studijų programos magistrantūros studentė Karina Peikštenytė maloniai prašo Tavęs dalyvauti tyrime, kuriuo siekiama išsiaiškinti vyresnių paauglių požiūrį į kultūrinę įvairovę. Anketoje yra pateikta 50 teiginių. Joje nėra teisingų ar klaidingų atsakymų, nes kiekvienas žmogus turi savo nuomonę apie įvairius kultūrinės įvairovės aspektus.

Tyrimo anketa yra anoniminė. Tavo atsakymus į pateiktus klausimus panaudosiu tik moksliniais tikslais.

Dėkoju už pagalbą

I. Trumpa informacija apie Tave:

Tavo lytis	Mergaitė Berniukas
Tavo amžius (įrašyk savo amžių)	
Klasė, kurioje mokaisi (įrašyk savo klasę)	

Prašyčiau Tau priimtinausią atsakymą pažymėti X tinkamame langelyje.

Teiginiai	Visiškai sutinku	Sutinku	Abejoju	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Per pamokas diskutuojama apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)					
2. Per pamokas diskutuojama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)					
3. Per pamokas diskutuojama apie rases (juodaodžiai)					
4. Per pamokas diskutuojama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietės)					
5. Per pamokas diskutuojama apie netoleranciją					

kitam žmogui ir jos priežastis					
6. Klasių auklėtojai organizuoja klasių valandėles apie toleranciją					
7. Pamokų metu ugdoma tolerancija					
8. Mokykloje vyksta renginiai, skirti tolerancijos dienai paminėti					
9. Mokykloje vyksta įvairios projektinės veiklos, kurios skatina toleranciją.					
10. Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie etnines mažumas (musulmonus ir pan.)					
11. Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)					
12. Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie rases (juodaodžius ir pan.)					
13. Mano šeimoje palankiai atsiliepiama apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes)					
14. Šeimoje kalbama apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis					
15. Mano šeimoje ugdoma tolerancija					
16. Šeimoje galima išmokyti tolerancijos.					
17. Tėvai savo elgesiu rodo tolerantiško elgesio modelį					
18. Tėvai sudaro sąlygas susipažinti su skirtingomis kultūromis					
19. Tėvai sudaro sąlygas bendrauti su skirtingais žmonėmis					
20. Su draugais kalbu apie etnines mažumas (musulmonus, žydus ir pan.)					
21. Su draugais kalbu apie kitą religiją išpažįstančius žmones (islamą, induizmas, budizmas ir pan.)					
22. Su draugais kalbu apie kitų rasių žmones (juodaodžius ir pan.)					
23. Su draugais kalbu apie seksualines mažumas (gėjus, lesbietes)					
24. Su draugais kalbu apie netoleranciją kitam žmogui ir jos priežastis					
25. Mano draugai tolerantiški					
26. Draugai savo elgesiu rodo tolerantiškumą kitam					
27. Draugai skatina bendrauti su skirtingais žmonėmis					
28. Su draugais dalyvaujate renginiuose tolerancijos dienai paminėti					
29. Su draugais dalyvaujate įvairiose projektinėse veiklose, kurios skatina toleranciją					
30. Apie netolerantiškumą dažniausiai sužinoma iš:					
TV					
Radijo					

Spaudos					
Interneto					
Draugų					
Asmeninės patirties					
31. Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija kitų tautybių atžvilgiu					
32. Lietuvoje egzistuoja žema tolerancija dėl religinio tikėjimo					
33. Lietuvos Respublikos gyventojai nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religinių įsitikinimų, lyties turi turėti lygias galimybes puoselėti kultūrinės tradicijas					
34. Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos krikščioniškos religijos					
35. Lietuvoje turi būti toleruojamos kitos nekrikščioniškos religijos.					
37. Lietuvos visuomenė tolerantiška kitataučiams					
38. Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo mokėti lietuvių kalbą					
39. Lietuvoje gyvenantys žmonės privalo kalbėti lietuvių kalba					
40. Didelę įtaką vaikų tolerancijos ugdymui turi:					
Šeima					
Mokykla					
Draugai					
Žiniasklaida					
Visuomenė					
41. Esu tolerantiškas (-a) kitataučių atžvilgiu					
42. Esu tolerantiškas (-a) seksualinėms mažumoms					
43. Esu tolerantiškas (-a) kitos rasės asmenims					
44. Domiuosi kitų tautų kultūromis					
45. Pažįstu įvairių rasių žmonių					
46. Pažįstu įvairių tautybių žmonių					
47. Pažįstu netradicinės lytinės orientacijos asmenų					
48. Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją rasių atžvilgiu					
49. Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau netoleranciją kitataučių atžvilgiu					
50. Jaučiu pyktį/nusivylimą, kai matau					

netoleranciju lytines orientacijos atzvilgiu					

Aciu uz pagalbu.